

Vybrané projevy kyberšikany z pohledu žáků druhého stupně ZŠ v závislosti na velikosti obce

Petr Groschaft

Bakalářská práce
2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Petr Groschaft
Osobní číslo: H11486
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika
Forma studia: kombinovaná

Téma práce: Vybrané projevy kyberšikany mezi žáky druhého stupně základní školy

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek v oblasti šikany, kyberšikany a klimatu školy.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

KOLÁŘ, Michal. Skrytý svět šikanování ve školách. 1. vyd. Praha : Portál, 1997. 127 s. ISBN 80-7178-123-1.

CHRÁSKA Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém : Sborník příspěvků z konference, Praha, 19. března 2009. Lenka Philippová, Pavlína Janošová; Předmluva Pavel Říčan. 1. vyd. Brno : Tribun EU, 2009. 270 s. Dostupný z www: <http://www.sikana.org/Sbornik_Sikana_2009.pdf>. ISBN 978-80-7399-857-8.

Říčan, P., Janošová, P. (2010) Jak na šikanu. Praha: Grada.

ZEMAN, E. Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, č. j. 28 275/2000-22. 2000, poslední revize 31. 5. 2003 [3. 11. 2008].

Dostupné z <http://www.msmt.cz/vzdelavani/metodicky-pokyn-k-sikanovani>

KOLÁŘ, M. (2005). Bolest šikanování. Praha: Portál.

Dědková Lenka Alena, Kybešikana-průvodce novým fenoménem, 152 s. (2013), vyd. Grada.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Hana Včelařová

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

23. ledna 2015

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2015

Ve Zlíně dne 23. ledna 2015

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 27. 4. 2015

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

²⁾ Vysoká škola nevydávalečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnožoviny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3;

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce analyzuje problematiku kyberšikany na základních školách v České republice, která spolu s tradiční šikanou představuje aktuální nebezpečí pro zdravý vývoj společnosti, zejména u dětí a dospívající mládeže. Aktuálnost tématu tkví v tom, že je nejvyšší čas se tímto v zásadě patologickým jevem vážně zabývat, neboť z uskutečněných výzkumů a názorů erudovaných odborníků v této oblasti zcela zřetelně vyplývá, že v České republice prakticky neexistuje škola, či obdobné zařízení, kde se soustřeďuje mládež, kde by se fenomén šikany a kyberšikany v určité formě nevyskytoval.

V první teoretické části práce jsou charakterizovány základní pojmy týkající se problematiky šikanování uskutečňující se na rychlém tempem se rozvíjejících sociálních sítích. Východiskem bude shrnutí názorů a stanovisek čerpané z odborné literatury na šikanu v kyberprostoru mezi žáky základních škol, včetně zkoumání souvislostí vlivu médií a životního stylu nezletilých dětí.

Cílem praktické části bude především zjistit znalosti žáků 2. stupně základní školy o kyberšikaně, v jaké míře se s tímto fenoménem setkali a zda existuje rozdíl úrovně rozsahu šikany v kyberprostoru mezi žáky nižších a vyšších tříd a zejména pak mezi žáky velkého a malého města. Toto bude provedeno formou dotazníkového šetření na dvou vytipovaných základních školách nacházejících se na teritoriu velkého města a malého příhraničního města.

V závěrečné části bude provedeno shrnutí výsledků dotazníkového šetření, analýza výstupů průzkumu a komparace odpovědí žáků 2. stupně základních škol dislokovaných v Praze a v Bojkovicích.

Klíčová slova: šikana, kyberšikana, šikana v kyberprostoru, oběť, agresor, sociální síť, protiprávní jednání, trestný čin, přešupek, prevence

ABSTRACT

The thesis analyses the issue of cyberbullying in primary schools in the Czech Republic, which, together with traditional bullying, represents a threat to the healthy development of society, particularly among children and adolescents. It is important that this matter is addressed urgently, as expert opinion and the relevant underlying research indicates that practically no School, or other establishment in the Czech Republic where young people are concentrated together, is free from this cyberbullying problem.

The first, theoretical, section of this paper describes the basic concepts of the rapid emergence of cyberbullying within social network.

There will be a summary of the views and opinions drawn from documented evidence on cyberbullying among primary school pupils, including an examination of the influence of the media and the lifestyle of the children.

The practical section will be to identify the awareness of 2nd grade elementary schools about cyberbullying, the extent to which it is encountered and whether there is a difference of the level of bullying in cyberspace between pupils of lower and upper classes, and especially the difference among pupils of large and small towns and cities. This will be done through a survey questionnaire at two selected elementary schools located in or near both a big city and small border town.

The final part will be a summary of the survey results with an analysis and comparison of the answers provided by the research students from a 2nd primary school in Prague compared to one in Bojkovice.

Keywords:

Bullying, cyberbullying, bullying in cyberspace, victim, aggressor, social networks, infringement, offense, offence, prevention

Chtěl bych touto cestou poděkovat PhDr. Haně Včelařové za odborné vedení, připomínky a rady při zpracování této bakalářské práce. Současně bych chtěl poděkovat mé rodině za toleranci, podporu a pochopení, které uplatňovala vůči mně v průběhu celého studia. A v neposlední řadě bych chtěl poděkovat JUDr. Milanu Šumberovi, jemuž vděčím za mnohé.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářská práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 TRADIČNÍ ŠIKANA VERSUS KYBERŠIKANA	13
1.1 ŠIKANA JAKO JEDEN Z MNOHA PATOLOGICKÝCH JEVŮ.....	13
1.2 KOMPARACE TRADIČNÍ ŠIKANY A KYBERŠIKANY	15
2 POJEM A DEFINICE KYBERŠIKANY	18
2.1 FORMY A JEDNOTLIVÉ PROJEVY KYBERŠIKANY	21
2.1.1 Vyloučení a ostrakizace.....	23
2.1.1 Flaming.....	23
2.1.2 Kyberharašení a kyberstalking	23
2.1.3 Pomlouvání	24
2.1.4 Happy slapping.....	24
2.2 PROSTŘEDKY INFORMAČNÍCH A KOMUNIKAČNÍCH TECHNOLOGIÍ. 24	
2.2.1 Informační a komunikační technologie.....	25
2.2.2 Internet	25
2.2.3 Mobilní telefony	26
2.3 SPECIFIKA A TYPY KYBERŠIKANY	26
2.3.1 Specifické rysy kyberšikany	26
2.3.2 Typy kyberšikany	27
2.4 CHARAKTERISTIKA PROTAGONISTŮ KYBERŠIKANY	28
2.4.1 Oběť– důsledky a následky kyberšikany	29
2.4.2 Typy agresorů z řad pubescentů	29
2.4.3 Publikum, svědci a přihlízející kyberšikany.....	30
3 PREVENCE KYBERŠIKANY	32
3.1 PREVENTIVNÍ OPATŘENÍ CÍLOVÝCH SKUPIN.....	32
3.2 MOŽNOSTI PREVENCE EDUKACE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ NA SOCIÁLNÍCH SÍTÍCH	34
3.2.1 Edukace dětí	34
3.2.2 Edukace učitelů	35
3.2.3 Edukce rodičů.....	35
3.2.4 Edukace budoucích učitelů.....	36
3.2.5 Kazuistika.....	36
3.2.6 Právní normy související s kyberšikanou	37
II PRAKTICKÁ ČÁST	39
4 VÝZKUM RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ ŽÁKŮ DRUHÉHO STUPNĚ ZŠ	40
4.1 KOGNITIVNÍ ASPEKTY METODOLOGIE PRŮZKUMU.....	40
4.2 PRŮZKUM RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ.....	43
4.2.1 Úvod do problematiky a cíl výzkumu	44
4.2.2 Hypotézy	45

ZÁVĚR	49
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ELEKTRONICKÉ ZDROJE.....	51
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	54
SEZNAM PŘÍLOH.....	55

ÚVOD

Jak vyplývá z dostupných publikací renomovaných autorů, šikana a její novodobá forma kyberšikana je všudypřítomný jev na všech školách v České republice. Jde o vážný celospolečenský problém, neboť má v mnoha případech neblahé a nezvratné dopady zejména na školní mládež, které si v mnoha případech ponесou až do dospělosti. Učitelé nejsou v průběhu svého studia na zvládání takovýchto krizových situací fundovaně připravováni, a tak tento tabuizovaný problém nemají snahu rozkrývat, případně adekvátně řešit.

Téma bakalářské práce jsem si zvolil především ze dvou hlavních důvodů. Především proto, že jsem četbou, informacemi z dostupných zdrojů a posléze studiem odborné literatury nabyt přесvědčení, že tématem kyberšikany obecně a mezi dětmi a dospívajícími zvláště se zabývá do hloubky jen velmi málo odborníků. Problém lze spatřovat také v úrovni odborné a kvalifikované znalosti pedagogů a ostatních pracovníků školy této problematiky a zejména umění tyto jevy v zárodcích odhalit a eliminovat, ale také rozlišit, co již je a co není kyberšikana, neboť hranice mezi těmito projevy je diskutabilní a mnohdy velmi nejasná. Jako druhý, neméně podstatný důvod uvádím, že v rámci mé profese a následného studia na univerzitě T. Bati obor sociální pedagogika ve Zlíně, jsem se setkal s problematikou šikanování v kyberprostoru, kde jsem v praxi řešil některé závažnější prohřešky hraničící s jednáním naplňující znaky trestného, případně přестupkového jednání a následně při studiu v daném oboru mě problematika kyberšikany zaujala natolik, že formou zpracování bakalářské práce chci do tohoto závadového chování hlouběji proniknout a rozšířit si tak teoretické znalosti, které v praxi budu moci v plné míře využít.

Tato práce je rozdělena do dvou částí. První, coby teoretická část, se zabývá pojmy jako je šikana a kyberšikana a jejich rozdílné pojetí, informačními prostředky, kterými se šikana v tomto prostoru uskutečňuje, charakteristikou jednotlivých protagonistů participujících na rizikových faktorech, jakož i základními preventivními opatřeními.

Ve druhé části je prezentace uskutečněného průzkumu kyberšikany na dvou základních školách, a to ve dvou zcela odlišně, v rámci České republiky, teritoriálně umístěných. V prvním případě byla vybrána základní škola v Praze a v druhém případě základní škola na zcela odlišném geografickém prostoru zasazeného do jiného

kulturního prostředí, v malém moravském městě Bojkovice nacházející se v blízkosti státních hranic se Slovenskou republikou. Průzkum má za cíl zjistit rozmach a úroveň vnímání kyberšikany v rámci těchto škol mezi mladšími a staršími žáky, zejména však projevy kyberšikany mezi žáky v závislosti na velikosti obce.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 TRADIČNÍ ŠIKANA VERSUS KYBERŠIKANA

Tradiční šikana a kyberšikana mají společné to, že v obou jde o vztahy mezi lidmi, obě formy jsou nežádoucí, perzistentní a zraňující. Proto komparace kyberšikany s tradiční šikanou je logická a jejich vzájemná souvislost se stala předmětem řady výzkumných studií. (Vašutová a kol, 2010, s. 16).

1.1 ŠIKANA JAKO JEDEN Z MNOHA PATOLOGICKÝCH JEVŮ

Na úvod je třeba ozřejmit, do jaké kategorie lze šikanu a její novodobý projev šikanování v kyberprostoru zařadit. Jde o jeden ze sociálně patologických jevů, zejména pokud se jedná o kyberšikanu, který se stále dynamicky vyvíjí a u kterého způsoby dosud uplatňované při jeho řešení obvykle nelze hodnotit jako účinné. Sociálně patologické jevy úzce souvisí se stavem společnosti.

Mezi nejvíce rozšířené sociálně patologické jevy lze zařadit drogové závislosti včetně zneužívání alkoholu, používání násilí vůči osobám, různé druhy a formy šikanování a nově i zneužívání internetu a sociálních sítí. Tato nová forma sociálně patologického jevu označovaná jako kyberšikana má tedy časovou souvislost, neboť vzniká až na základě používání elektronické komunikace a mobilních telefonů. Děje-li se šikanování mezi dětmi a mládeží, jde tedy o jakékoliv chování, které má za cíl ublížit, nebo zastrašit spolužáka. Jedná se o cílené, opakované fyzické a psychické útoky na jednotlivce, či skupiny žáků, kteří nejsou schopni se bránit. Jak bude dále uvedeno, šikana se projevuje i v nepřímé podobě, jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka ve třídě, která se může následně realizovat i prostřednictvím elektronické komunikace, která tak dostala nový přílehlavý název „kyberšikana“. Šikana v kyberprostoru je prakticky určitá forma psychického útoku, prostřednictvím zneužití ICT (informačních a komunikačních technologií), a to především formou internetu a mobilního telefonu s cílem jiného záměrně ohrozit nebo mu ublížit.

Na druhé straně, jak bude rovněž blíže vyspecifikováno, je třeba již na tomto místě uvést, že ne všechny projevy nevhodného chování lze podřadit za tuto formu patologického jevu. Nelze příkladmo považovat za šikanování jednotlivá škádlení a agrese mezi dvěma žáky, kteří se vzájemně fyzicky napadnou v podobě pošťucho-

vání a slovních výpadů. Rovněž tak v případě kyberšikany nepůjde o tento jev, jestliže se objeví na internetu oprávněná kritika bez zlého úmyslu, hrubých urážek a ponižování. Je však pravdou, že i původ kyberšikany může vycházet ze škádlení, které překročí určité hranice „běžného chování“ a stane se tak cílenou agresí.

Ačkoli metodické doporučení MŠMT 21291/2010-28 v příloze zaměřené na kyberšikanu vnímá kyberšikanu jako chování úmyslné, v praxi nalezneme celou řadu kyberšikany, která je neúmyslná a útočníky vnímána právě jako škádlení. Kyberšikana může být tedy způsobena i neúmyslně, neboť co jedna strana vnímá jako škádlení, může oběť vnímat jako vážnou formu šikany a kyberšikany.

Rozdílné vnímání žertu lze podle Kopeckého demonstrovat na příkladu s fatálními následky, kdy moderátorka australské rozhlasové stanice 2DAY FFM volala do londýnské nemocnice a vydávala se za královnu, aby zjistila stav těhotné vévodkyně z Cambridge Kate. Sestra Jacintha Saldanhová, která spojovala falešnou královnu s těhotnou Kate, však spáchala právě z důvodů zveřejnění tohoto zfalšovaného telefonátu sebevraždu. Je zřejmé, že hranice žertu vnímala každá ze zúčastněných stran různě.

Úzus a následně "norma" chování pubescentů a adolescentů se v rámci jednotlivých generací výrazně mění. Tyto změny se odrážejí například ve slovní zásobě, kterou děti ve své každodenní komunikaci používají, přičemž důležité je také zohlednit, ze kterého regionu České republiky dítě pochází. Význam používaných vulgarismů je totiž v různých lokalitách odlišný, často i opačný.

Typickým příkladem jsou např. vulgarity. V celé řadě komunit dětí jsou vulgarity běžným pozdravem, v některých regionech dokonce projevem respektu a obdivu. Například termín "*to je pěkná kunda*" neoznačuje projev verbální agrese vůči něžnému pohlaví, ale pozitivní zhodnocení vzhledu příslušné dívky (běžně užíváno např. v Ostravě, Bohumíně a dalších městech).

Při hodnocení tohoto na první pohled nevhodného verbálního projevu nelze dělat unáhlené závěry, neboť bude záležet na konkrétních okolnostech a to především na tom, jak tuto komunikaci vnímá samotná dotyčná dívka. Na samotném škádlení není nic špatného, ba právě naopak, by se tomuto měli učit, neboť škádlení v rámci jasných hranic, žáci získávají běžné sociální dovednosti, ke kterým patří mimo jiné

umění zvládat konflikt, umění tolerance názoru jiných, schopnost vyjádřit své myšlenky apod. (Kopecký)

1.2 KOMPARACE TRADIČNÍ ŠIKANY A KYBERŠIKANY

Šikanování má ve svých projevech velmi různorodou podobu. Její základní formy lze podle typu agrese rozdělit na šikanu verbální, ta se dále dělí na šikanu přímou a nepřímou, jejíž součástí je i kyberšikana, děje-li pomocí komunikačních a informačních technologií, dále je to fyzická šikana a v neposlední řadě šikana smíšená, která je kombinací psychického a fyzického napadání včetně manipulativních příkazů apod. Základním atributem je přitom skrytost šikany a její odhalování je velmi složitý proces, zejména je-li již v pokročilém stádiu, neboť z různých pohnutek tomu brání všichni aktéři šikany, včetně oběti. Proto je dáván velký apel na podchycení signálů o počátcích šikanování, kde hraje důležitou roli zkušenost a umění rozpoznat náznaky ve změně chování mezi spolužáky.

V případě šikany jde buď o přímé ubližování (násilí, slovní napadání, urážky, výhrůžky apod.) nebo nepřímé ubližování někomu (sociální izolace spolužáka), kdo není schopen se z jakýchkoliv příčin bránit. V případě brutálního chování může jít o jednorázový akt, hrozí-li opakování tohoto jednání, při „běžném“ šikanování se vyžaduje opakované jednání.

Podle Fieldové (2009, s. 24) *znamená šikana psychické, citové, společenské nebo fyzické zneužívání, kde klíčovým rysem je vlastní vnímání situace: oběť se v tu chvíli cítí bezmocná, přičemž kritickou otázkou je rozsah škody, která byla oběti šikany způsobena. Agresor může a nemusí mít v úmyslu ublížit. Stupnice šikany a její vývoj je od neškodného škádlení přes závažné a hrubé napadání až po kriminální trestnou činnost končící i fatálními následky.*

Na druhé straně Černá a kol. (2013, s. 19) uvádí, že *v některých studiích je kládena podmínka pro klasifikování určitého agresivního projevu jako šikany, kritérium záměrnosti agresora. Dále uvádí, že někteří ve svých studiích prosazují přístup, kdy za šikanu můžeme označit pouze takové chování, které se děje opakovaně. Stejně jak*

v naplnění podmínky záměrnosti, tak i v případě opakovatelnosti, je možné u autorky Fieldové spatřovat určitý rozdíl v náhledu na věc.

Jde tedy o tato základní kritéria:

- musí jít o úmyslné agresivní jednání
- toto jednání je opakované
- mezi obětí a agresorem existuje mocenská nerovnováha obvykle v podobě fyzicky zdatnějšího nebo staršího agresora
- k jednání dochází v prostředí, které není snadno opustit (škola, třída apod.).

Šikanu by bylo možné ještě dále členit na různé stádia, kterých je podle Koláře (1997, s. 31) celkem pět a to první coby zrod ostrakismu, tedy mírné převážně psychické formy násilí, druhé v podobě fyzické agrese a přitvrzování manipulace, tedy v podstatě ostrakismus přerůstající v subtilní fyzickou agresi, následuje třetí klíčový moment v podobě vytvoření jádra ze skupinky agresorů, kteří již ne náhodně, nýbrž systematicky šikanují nejvhodnější oběti, čtvrté v podobě přijímání norem agresorů většinou žáků, kdy i ti umírnění a ukáznění se začnou chovat krutě a konečně pátý nazvaný totalita neboli dokonalá šikana, do kterého, bez radikální pomoci, tento zhoubný proces nezadržitelně ústí ve vykořisťování, kdy agresoři ztrácejí poslední zbytky zábran, smysl pro realitu. Paradoxně může jít o premianta třídy s výborným prospěchem a kultivovaným chováním k pedagogům a skryté signály volání o „pomoc“ ze strany nesympatického a výukově slabého žáka jsou přehlíženy ev. vykládány v jeho neprospěch.

Tab. 1. Pro lepší ilustraci a orientaci obsahu pojmů šikana a kyberšikana poslouží tabulka s uvedením jednotlivých atributů.

Tradiční (školní) šikana	Kyberšikana
Rysy	
Úmyslné agresivní chování vnímané jako ubližující.	Úmyslné agresivní chování vnímané jako ubližující.

Opakování – agresor opakovaně napadá oběť v průběhu času (jednorázový akt agrese není šikanou).	Opakování se děje i díky veřejné povaze internetu – každé zhlédnutí urážlivého obsahu, přeposlání e-mailu či přidání komentáře je opakováním. Agresor tak může jediným aktem spustit spustit kyberšikanu trvající delší čas.
Mocenská nerovnováha – oběť se silnějším agresorovi nedokáže bránit. Rozhoduje často fyzická síla či počet agresorů.	Mocenská nerovnováha – oběť nedokáže obtěžování technologicky zabránit, agresor se může schovat za anonymitu internetu. Nerozhoduje fyzická síla, znalosti technologií mohou být výhodou.
Přímá	
Fyzická (např. bití, poškozování majetku, krádež věcí).	Fyzická (např. úmyslné pořizování intimních či jiných fotografií či videí oběti a jejich umístování na internet.
Verbální (např. nadávky, urážení).	Verbální (např.) urážlivé, výhružné e-maily či SMS).
Neverbální (např. obscénní gesta).	Neverbální (např. posílání výhružných nebo obscénních obrázků).
Nepřímá	
Sociální (např. vylučování někoho ze skupiny).	Sociální (např. vylučování někoho z online skupiny v Česku typicky ze „Spolužáci.cz“).
Verbální (např. šíření pomluv).	Verbální (např. zveřejnění soukromé konverzace či informací, šíření pomluv na internetu).
	Podvádění vydáváním se za někoho jiného, falešné nahlášení závadového obsahu/chování.

Takové zevrubné nastínění pojetí šikany pro potřeby práce je dostačující k tomu, aby bylo možné jasné odlišení od novodobé formy šikanování v kyberprostoru, což bude nadále nosným tématem následujících pasáží bakalářské práce.

2 POJEM A DEFINICE KYBERŠIKANY

Kyberšikana je termín, který vychází z anglického slova cyberbully (též cyberbully). V publikacích a na internetových stránkách se lze setkat také s takovými pojmy jako je kybernetická šikana, elektronická šikana, šikana online, digitální šikana, počítačová šikana, kybernetická agrese apod.

Pokud jde o definování kyberšikany, nejde o jednoduchý úkol a to mimo jiné i proto, že i mezi odborníky v této oblasti nepanuje jednotný názor, neboť jde o poměrně nový, dynamicky se rozvíjející fenomén.

V poslední době o této nové formě násilí, která se děje zejména mezi žáky, bylo hodně napsáno, jak je patrné z publikační činnosti autorů zabývajících se tímto fenoménem, nicméně jen málokterý z těchto autorů kyberšikanu v praktickém životě skutečně řešil.

Podle Koláře (2011, s. 83) kyberšikana patří do základních a pravých forem šikan, s čímž lze jednoznačně souhlasit, neboť jak budou v další části práce uvedeny různé prvky, druhy a specifické rysy kyberšikany, nelze klasickou šikanu a kyberšikanu od sebe oddělit. Podle tohoto autora je kyberšikana (cyberbullying) jednou z forem psychické šikany. Jde o záměrné násilné chování prostřednictvím moderních komunikačních prostředků, především prostřednictvím internetu a mobilu. V tomto smyslu kyberšikanu definuje v duchu základní vnější definice: *Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně psychicky týrá a zraňuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu novou informační a komunikační technologii – zejména internet a mobil.* Zkušenosti tohoto autora jsou takové, že šikanování ve škole probíhá i v kyberprostoru se zachováním rolí. Agresoři jsou agresoři a oběti jsou oběti. Existují jako ve všem výjimky, nicméně většinou je šikana ve škole úzce spojena s kyberšikanou. Při řešení školní kyberšikany téměř vždy je zjištěna klasická šikana ve škole, kterou lze i řešit, přičemž samotnou kyberšikanu, která se děje v mimoškolním prostoru, je velmi obtížné postihnout. Kyberšikanu jako součást školní šikany lze demonstrovat na následujícím případě: V osmé třídě soukromé školy byly tři kamarádky – Nikola, Denisa a Kateřina. Jednoho dne se Kateřina rozhodla, že již více za Nikolu nebude psát domácí úkoly, což se jí silně dotklo. Jelikož byla sociálně velmi zdatná a měla vůdčí pozici ve třídě, nebyl pro ni problém zmanipulovat část spolužá-

ků a poštvat je proti Kateřině. Nastal psychický teror, nejprve přestali spolužáci odpovídat Kateřině na pozdrav, štitivě se od ní odesedávali, vyprávěli o jejích „nedostacích“ v její přítomnosti, posílali jí sprosté dopisy, výhrůžné SMS, v jednom případě ji napadla i fyzicky silná spolužačka a zranila ji. Ke zlomu došlo ve chvíli, kdy matka Kateřiny našla velmi drsný dopis určený její dceři. Nejprve se Kateřina vymlouvala, ale pak matce ukázala několik SMS. Matka to okomentovala slovy, že tolik sprostáren ještě v životě neviděla. V dobré víře navštívila matku Nikoly a poprosila ji o pomoc. Od té doby začalo pro Kateřinu peklo. Těchto „her“ s paním SMS a e-mailů se od té chvíle účastnila téměř celá třída, přičemž SMS byly posílány přes internet, takže Katka byla zahlcena anonymními útoky. Pro ilustraci jen několik příkladů, čeho jsou děti školou povinné schopny: SMS – „Ty ubohá barbínko, uděláme ti ve škole ze života peklo, budeš kňučet strachy. Těš se ty chudinko, máme pro tebe překvapení.“. SMS – přání k Novému roku „Už se ti odečítají poslední století, poslední roky, poslední měsíce, poslední týdny, poslední hodiny, poslední minuty, poslední vteřiny. CHCÍPMI TY KUNDO!!! ZAMRDANÁ VYJEBANÁ ŠPÍNO, JDI SI ZAMRDAT S TVOJI KUNDOU, JDI DO PRDELE TY ŠPÍNO“. Tato smršť nenávisti a „fekálních a sexuálních splašků“ dopadla nemilosrdně na Katku. Po krátké době přestala chodit do školy, s nikým nechtěla mluvit a odmítala jíst. Váha jí prudce klesala a hrozilo, že zemře. Musela být hospitalizována v nemocnici, kde ji zavedli umělou výživu. Po propuštění byla dlouhodobě v péči psychiatra a psychologa, kteří diagnostikovali její stav jako onemocnění úzkostnou poruchou. Do původní školy se již nevrátila. To je jen zlomek případů chování žáků základních škol, které ze své pozice v praxi řešil a následně publikoval autor Kolář (2011).

Rogers (2010, s. 59) ve své publikaci definuje kyberšikanu takto: *Cílem kyberšikany je někomu ublížit nebo ho zesměšnit za použití elektronických prostředků. Je to úmyslné, nepřátelské chování, které se obvykle opakuje. Jednotlivec nebo skupina útočníků ubližuje takovým způsobem, že se oběť nemůže účinně bránit.* Například uvádí, jaké chování lze podřadit pod projevy kyberšikany. Jedná se o:

- hanlivé a urážlivé zprávy prostřednictvím SMS, MMS nebo internetu
- zesměšňující nebo ponižující obrázky či videa posílané e-mailem nebo vyvěšené na webové stránce
- webové stránky, blogy s cílem zesměšnit někoho

- zesměšňování, vydírání, zastrašování, ubližování, ohrožování a obtěžování prostřednictvím komunitních sítí
- zneužití identity oběti rozesíláním obtěžujících a urážlivých zpráv pod jejím jménem.

Komplexní a často užívanou definici publikuje Černá (2013, s. 20) takto: „*Kyberšikana je kolektivní označení forem šikany prostřednictvím elektronických médií, jako je internet a mobilní telefony, které slouží k agresivnímu a záměrnému poškozování uživatele těchto médií. Stejně jako tradiční šikana zahrnuje i kyberšikana opakované chování a nepoměr sil mezi agresorem a obětí*“. Rovněž často zmiňovaným kritériem pro identifikaci kyberšikany je fakt, že oběť vnímá to, co se děje jako nepříjemné a ubližující.

Shora uvedené definice lze shrnout do jednotlivých níže uvedených bodů, z kterých lze vymezit pět základních prvků kyberšikany a to:

- děje se prostřednictvím elektronických médií
- musí jít o opakovatelnost v případě kyberšikany ne samotným agresorem, nýbrž přihlížejícími, neboť každý komentář pod urážlivou fotografií oběti je určitou formou opakování agrese, stejně jako každé kliknutí na tlačítko „to se mi líbí“ u urážlivého vzkazu na Facebooku. Tím je splněna podmínka opakovatelnosti, byť agresorovi stačí jediné publikování zraňující fotografie.
- oběť toto jednání vnímá jako ubližující nebo přinejmenším jako nepříjemné, je třeba záměrného agresivního aktu ze strany útočníka, musí jít o úmyslné ubližování ale také současně o vnímání tohoto jednání jako nepříjemného a ubližujícího oběti. Pokud charakter tohoto vnímání chybí, nejde o kyberšikanu, ale spíše o vrstevnický projev škádlení.
- jde o mocenskou nerovnováhu, která však má oproti klasické šikaně jinou podobu, kde tedy nehraje roli fyzická dispozice agresora ale jistá forma anonymity a také gramotnosti v oblasti počítačové techniky.

I když lze konstatovat, že v mnoha základních prvcích se pojem a definice kyberšikany od různých renomovaných autorů prolínají, pro potřeby i s ohledem na téma bakalářské práce bude nadále pracováno s definicí autora Koláře, který se navíc jednoznačně staví za názor, ověřený praktickými zkušenostmi, že při výskytu školní

kyberšikany téměř vždy je zjištěna i klasická šikana. Tento názor zahrnuje i hypotéza uvedená v praktické části této práce.

Problém definování kyberšikany se v praxi ukáže až v situaci, chceme-li její výskyt nějakým způsobem změřit. Jde to buď formou přímého dotazu, zda žáci kyberšikany přímo zažili, a to buď coby oběti, nebo agresori, případně dotázat se na konkrétní formy (projevy) kyberšikany s tím, aby žáci rovněž uvedli, zda a které se jim staly nebo jinému provedli. Jak bude dále uvedeno v praktické části v souvislosti s vyhodnocením průzkumu, oba tyto způsoby mají svá úskalí. I při jasné a přímé otázce má o tomto pojmu každý jinou představu. Zda je to jeden urážlivý e-mail, nebo někdo jinému nadával v chatové místnosti, případně založil falešný blog apod. Na takto položené otázky dvěma studentům může každý z nich odpovědět zcela opačně. Proto je tak důležité a prospěšné ke všem provedeným výzkumům a průzkumům v oblasti kyberšikany přistupovat obezřetně s jistou dávkou určité tolerance. O to víc se dostává do popředí právě otázka přesné znalosti definice používané odborníky, kteří popisují v číslech a procentech stav a úroveň projevů kyberšikany.

2.1 FORMY A JEDNOTLIVÉ PROJEVY KYBERŠIKANY

Kyberšikana jakož i šikana, jak již bylo shora uvedeno, jsou neodmyslitelně spojeny s agresivitou a s agresivním chováním, které může být buď přímé anebo nepřímé, přičemž kyberšikana má blíže k agresii nepřímé.

Agrese je podle Janatu (1999, s.18) etymologický pojem vycházející z latinského *aggredi*, tedy přibližovat se, jít směrem k, jít proti. Zvláštnost tohoto slova je v tom, že má dvě emočně různá zabarvení, která jsou protikladná a při použití tohoto slova vzniká pocit nejistoty a rozpaků.

Agrese, tedy jít proti, je pojem, který zahrnuje jak jednoduché formy podráždění a vzteku, tak složité komplexy agresivního chování vyúsťující až v násilí. Na druhé straně projevem agrese je agresivita, což je v širším smyslu slova dispozice a schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu za účelem dosažení určitého cíle. Sociologický slovník charakterizuje agresivitu jako sklon k útočnému jednání vůči druhému a lze ji pozorovat u každého jedince.

Na tomto místě je vhodné zmínit, zda nadměrné sledování televize nabízející nevhodné modely chování má vliv na postoje dítěte v reálném světě a zda nenarušuje výchovu rodičů, potažmo školy. Mnoho odborníků u nás i ve světě zabývajících se touto problematikou nejsou jednotní v názoru, zda existuje přímá úměra mezi sledováním nevhodných pořadů a agresivitou dětí školního věku. Proto byla také do dotazníku zakomponována otázka pro respondenty, zda sledují televizi a případně jaké jsou jejich oblíbené pořady.

Jak uvádí Suchý (2007, s. 51), nejnovější americký výzkum zohlednil výskyt předchozího násilného chování v zanedbávání dětí rodiči, rodinný příjem, násilí v sousedních čtvrtích, vzdělání rodičů a výskyt psychiatrických poruch. Tento autor na jiném místě (s. 87) dále uvádí, že na základě mnoha výzkumů a názorů psychiatrů a psychologů u nás i ve světě existuje souvislost mezi sledováním televizních pořadů sycených agresí a následným agresivním chováním dětí. Některé studie jdou i dál se svými tvrzeními a to, že eskalace agrese může mít přímou souvislost i s „pouhým“ sledováním televize. Ze závěrů výzkumu provedeného autorem Suchým (s. 136) lze konstatovat, že existuje obecná souvislost mezi sledováním televize a agresivitou u dětí školního věku, stejně jako existuje souvislost mezi konkrétním časem stráveným u televize a nárůstem agresivity u těchto dětí. Rozdíly v míře agresivity mezi dětmi, které sledují televizi málo, a těmi, které ji sledují nadměrně, jsou významné.

Takový exkurs do problému týkajícího se agrese a agresivity, jež má spojitost s kyberšikanou je zcela postačující, neboť ani v této oblasti i mezi odborníky neexistuje jednotný výklad těchto pojmů a názory s tímto spojené.

Jednotlivé členění forem kyberšikany se jeví stále složitější, a to především v důsledku rozvoje technologií. Rozdělit formy kyberšikany lze jednak na jednotlivé projevy, příkladmo flameng, zneužití hesla apod. a dále dle použití prostředků k realizaci kyberšikany, jako je internet, mobilní telefon apod.

Nejčastějšími jednotlivými agresivními projevy kyberšikany jsou podle Černé a kol. (2013, s. 25) tyto:

- vydávání se za někoho jiného (jinak také impersonace) a krádež hesla
- vyloučení a ostrakizace
- flaming

- kyberharašení a kyberstalking
- pomlouvání
- odhalení a podvádění
- happy slapping
- vydávání se za někoho jiného a krádež hesla.

Agresor se v online prostředí vydává za oběť, k čemuž volí různé prostředky, např. vytvářením falešného profilu na chatu, fóru apod., ve kterém vystupuje v roli oběti. Závažnější forma je pak zcizení hesla oběti k některému účtu, příkladmo Facebooku, což se děje vcelku běžně, že si mládež na důkaz přátelství sami mezi sebou vyměňují hesla za účelem zkontrolování e-mailu, či jiného účtu.

2.1.1 Vyloučení a ostrakizace

Přestože ostrakizace je pro oběť značně frustrující, nenaplňuje přímý prvek agrese. Jedná se o vyloučení oběti z určité skupiny, v níž měla mít své místo. Zejména pokud na internetu není dotyčná oběť pozvána do facebookové skupiny, má to pro ni silně negativní účinek v podobě vyloučení ze seznamu přátel.

2.1.1 Flaming

Flame znamená plamen, jedná se tedy o plamennou výměnu názorů. Jedná se o prudkou hádku mezi dvěma i více uživateli některého virtuálního prostředí při použití hrubých vulgárních urážek, jako je diskusní fórum, chat apod. Většinou jde o krátkodobé události a z hlediska určité vyváženosti mezi jednotlivými protagonisty je otázkou, zda se jedná v daném případě o kyberšikanu. Opět jako v ostatních případech by musela být splněna podmínka záměru agresora oběť poškodit a stejně tak by bylo nutné, aby to tak vnímala i osoba postižená tímto jednáním.

2.1.2 Kyberharašení a kyberstalking

V tomto případě jde o jednosměrnou komunikaci ze strany agresora, který zasílá oběti opakovaně zprávy vnímané jako nepříjemné, a to například přes instant messaging, nebo pomocí mobilního telefonu formou SMS případně MMS, přičemž oběť má snahu tuto „konverzaci“ ukončit. Hranice mezi kyberharašením neboli obtěžováním

a kyberstalkingem neboli pronásledováním není v praxi tak zřetelná, měřítkem může být obava oběti o své fyzické bezpečí. V případě kyberstalkingu mohou opakované výhrůžné zprávy přejít i ve fyzické ohrožení, což se v praxi děje zejména v kolektivu žáků školy, ev. v rámci třídy.

2.1.3 Pomlouvání

Jde o hanlivé, verbální, grafické, zvukové, ale především nepravdivé urážlivé informace, zesměšňující oběť na sociálních sítích, přičemž oběť není příjemcem těchto zpráv. V praxi nejvíce, dle různých průzkumů, se tak děje mezi dívkami zejména ve školním prostředí.

2.1.4 Happy slapping

Jde o fyzické napadání oběti, z čehož je pořizován obrazový záznam, který je následně zveřejněn na internetu. Byť lze na tento jev použít sousloví veselé fackování, lze pod toto jednání zahrnout i ničení veřejného majetku v podobě laviček v parku, zařízení v dopravních prostředcích apod. I když v těchto případech by bylo lze použít přiléhavější název chování, a to tzv. bunfights.

Tento výčet forem kyberšikany není a ani nemůže být kompletní a nelze ho považovat zcela jistě ani za uzavřený, zejména z důvodů, jak již bylo uvedeno výše. Nové technologie se stále vyvíjejí a s nimi se přirozeně vyvíjejí i formy kyberšikany. Stejně tak podle druhů forem a intenzity kyberšikany je třeba rozlišovat závažnost dopadu na oběti tohoto negativního jevu.

2.2 PROSTŘEDKY INFORMAČNÍCH A KOMUNIKAČNÍCH TECHNOLOGIÍ

Pokud bychom chtěli srovnávat dnešní společnost a zejména mladou generaci s dobou nedávno minulou, nebude to možné už jenom proto, že dřívější generace neznaly nové, stále se dynamicky rozvíjející informační a komunikační technologie. Velmi rozšířené využívání ICT (z anglického *Information and Communication Technologies*) je jedním z podstatných rysů dnešní společnosti. Je to jev vskutku revoluční s pozitivními dopady, ale jak bude v další části práce uvedeno, lze tuto vymoženost doby zneužít k účelům mající až fatální následky.

2.2.1 Informační a komunikační technologie

Informační a komunikační technologie, zkráceně ICT, česky též IKT, zahrnují veškeré informační technologie používané pro komunikaci a práci s informacemi. Původní koncept informačních technologií (IT) byl doplněn o prvek komunikace, kdy mezi sebou začaly komunikovat jednotlivé počítače či uzavřené sítě. ICT ovšem nejsou jen hardwarové prvky (počítače, servery...), ale také softwarové vybavení (operační systémy, síťové protokoly, internetové vyhledávače...). ICT se používá rovněž přeneseně, např. ve spojení *ICT kompetence*. Na českých školách začal předmět ICT nahrazovat dřívější výpočetní techniku či informatiku, neboť na rozdíl od nich lépe popisuje současnou. (wikipedie).

Podle Kopeckého (2007, s. 98) lze provést členění komunikací takto:

- V rámci internetu je kladen důraz na hlasovou, textovou ale i na video komunikaci. Internet se rozvíjí velmi rychlým tempem a s tím se zvyšuje i rychlost a kvalita přenosu.
- Elektronická komunikace se děje prostřednictvím počítačových sítí. Mezi elektronickou komunikaci patří mimo internet rovněž i komunikace přes mobilní telefony apod.
- Další způsob komunikace je tzv. synchronní, kdy uživatelé komunikují v reálném čase a s okamžitou odezvou. Tato komunikace se děje prostřednictvím počítačové, případně mobilní sítě jako je například internetové a mobilní telefonování, Facebook, Windows, Twitter, chat, IM a další.

Mezi nejčastější média používaná agresory za účelem šíření kyberšikany jsou především webové stránky, e-mail, zprávy SMS a MMS, blogy, chatovací místnost, sociální sítě apod.

2.2.2 Internet

Internet je jeden základních moderních technologií v oblasti médií, který se velmi rychle rozšiřuje. Jde o nástupce tisku, televize, rádia, pošty apod., který má oproti klasickým médiím neomezený prostor pro každý subjekt, který se zabývá nejen produkcí, ale i distribucí a reprodukcí informací. V dnešní době již v plném rozsahu platí ona okřídlená věta, že kdo není na internetu, jako by nebyl. Vezmeme-li to

z celosvětového hlediska, síť internetu pokrývá celou zeměkouli, komunikace na něm probíhá v reálném čase a je velmi levná a rovněž je velmi snadná. Svobodný způsob publikování kýmkoliv je vykoupen určitým negativem, a to že nelze zabránit uživateli umístit i informace neslučitelné se základními atributy morálky, společenských norem a konvencí. Český statistický úřad uvádí, že 98 ze 100 studentů v České republice využívá internet. Jinou otázkou však je, k čemu všemu internet využívají.

2.2.3 Mobilní telefony

Jsou v provozu v České republice od roku 1991 díky operátorovi Eurotel a následovali pak další operátoři v podobě Paegas a Oskar. V průběhu vývoje těchto zařízení vznikly na těchto přístrojích nové funkce s možnostmi fotografování, natáčení videa, přístup k internetu, e-mailu apod.

2.3 SPECIFIKA A TYPY KYBERŠIKANY

Kyberšikana má různé znaky, které jsou charakteristické i pro tradiční šikanu, jde např. o nepoměr sil mezi agresorem a obětí, záměrnost, negativní prožitky oběti, a proto je považována za jednu z jejich forem. Disponuje však specifickými znaky, mezi něž patří:

2.3.1 Specifické rysy kyberšikany

- větší *anonymita*, kterou poskytuje virtuální svět komunikačních technologií, umožňuje stupňovat agresi i v případě, že nejde o fyzicky zdatného jedince, jak se to obvykle předpokládá u šikany
- *jednosměrná komunikace* agresor nemá možnost vnímat reakci oběti, a tak se nemusí chovat empaticky a v konečném důsledku si není schopen uvědomit důsledky svého jednání. Oběť nemá možnost na danou situaci bezprostředně reagovat.
- *nezáleží na místě*, kde k šikanování v kyberprostoru dochází, *ani na době*, v jaké útok oběť zastihne, protože útok ze strany agresora může oběť zastihnout kdykoliv a kdekoliv. Tímto způsobem se stává oběť zranitelnou bez jakého-

koli varování. Velmi rychle tak ztrácí pocit bezpečí v místech a prostorách, kde to nepředpokládala a kde to brala doposud jako samozřejmost.

- k šikanování formou komunikačních technologií, jak je uvedeno shora, není třeba fyzické dispozice agresora, ale především technologické a počítačové gramotnosti. Proto se může stát agresorem i dítě, které by u klasické šikany nemělo šanci. Kyberšikana neprobíhá jenom mezi spolužáky třídy, ale je přítomná mezi žáky celé školy, ba i s jejím přesahem.
- kyberšikana ztěžuje kontrolu a šíření, probíhá většinou již mimo činnost agresora pomocí ostatních tzv. přihlížejících a svědků seznamujících se s negativními projevy agresora vůči oběti, probíhá skrytě, na rozdíl od klasické šikany a její odhalení je velmi nesnadné
- kyberšikana probíhá ve virtuálním světě komunikačních technologií, které umožňují její nekontrolované šíření.

2.3.2 Typy kyberšikany

- *přímé útoky* – útoky agresora jsou zřejmé, pomocí komunikačních sítí posílá výhružné zprávy, pomlouvá, bloguje, zveřejňuje choulostivé informace o oběti, zneužívá odcizených hesel a osvojeného účtu, na webových stránkách zveřejňuje lživé informace a urážlivé obrázky, šíří video se záznamem klasické šikany, rozesílá dehonestující a zesměšňující fotografie, obrázky a videa oběti spolužákům, je iniciátorem internetového hlasování příkladmo o tom, kdo je ve třídě nejošklivější, posílá počítačové viry, pornografické a jiné obtěžující emaily a zprávy, schovává se za identitu někoho jiného apod.
- *útoky v zastoupení* – nekalou a ubližující činnost za agresora vykoná někdo jiný, často nevědomě se tak stává komplicem – rodiče trestají své dítě za to, že si stahuje pornografické materiály, poskytovatel internetových připojení zruší službu za porušení pravidel připojení. Agresor se dostane zcizením hesla do účtu oběti, nebo si založí účet pod identitou oběti a pak provádí kyberútoky tak, aby oběť poškodil apod. (Jurková, 2010, s.3,4.)

2.4 CHARAKTERISTIKA PROTAGONISTŮ KYBERŠIKANY

Je možné předpokládat, že situace v rodině a jejího zázemí má vliv na chování protagonistů v oblasti šikany a kyberšikany. Patří sem děti s těsným vztahem k matce a citově vzdáleného otce, děti žijící s jedním rodičem, mají-li sourozence, nebo jde-li o jedináčka apod., a proto byla i do průzkumu zahrnuta otázka, z jakého rodinného prostředí dítě pochází.

Jak uvádí Fieldová (2007, s. 54-59), děti jsou odrazem své rodiny, neboť dědí geny, nadání, postoje a vzorce chování, a to zvyšuje či snižuje pravděpodobnost, že se stanou obětí či agresorem, případně obojím. Rozchody, rozvody, nevlastní rodiče a sourozenci, rovněž narušují tradiční modely výchovy a z toho pak pramení, že se dítě v tomto prostředí cítí zranitelné, zmatené, rozzlobené, provinilé a zavržené. Kle-sá u něj sebevědomí a má tak méně energie k řešení školních problémů. Velký podíl na tom mají právě i samotní rodiče v tom směru, že děti zahlcují obrazovkami slou-žící jako celodenní chůvy, počítačovými hrami a televizí. Příliš mnoho času trávené-ho ve společnosti elektroniky může vést k depresím, společenské izolaci a osamělos-ti. Elektronická šikana je zákeřná, není před ní úniku. Prostřednictvím internetu lze rychle šířit zlovolné pomluvy a urážlivé anonymní esemesky mohou být drtivé.

U šikany a kyberšikany se nejčastěji mluví o obětech a agresorech a jak uvádí Macháčková a Dědková (2013, s. 55), kdy důraz bývá kladen na popis jejich osob-nostních charakteristik. Nelze odvozovat, že osobnostní rysy z dětí „automaticky dělají“ oběti nebo agresory, tedy že například každé introvertní dítě se silnými brýle-mi je šikanované nebo že každé impulsivní dítě se sklony k záškoláctví bude mít ten-denci někoho šikanovat. K tomuto patologickému jevu nedochází v nějakém „sociál-ním vakuu“, neboť jde o klasické narušení sociálních vztahů a norem ve skupině, v daném případě školy a samotné třídy. Nelze proto osobnostním charakteristikám při-kládat ten zásadní a jediný význam, neboť vznik šikany a kyberšikany závisí ve velké míře na sociálním prostředí. V této souvislosti nelze také opomenout další ak-téry, kteří jsou do ní chtěně i nechtěně zapojeni, jako jsou spolužáci, přátelé oběti, ale i spojenci agresora.

V další části práce bude provedena krátká charakteristika všech těchto aktérů, a to oběti, agresorů a přihlížejících nebo také svědků a publika.

2.4.1 Oběť– důsledky a následky kyberšikany

Podle Vašutové (2010, s. 62) za oběť můžeme označit jednotlivce, jenž *je příjemcem agresivního chování jiných*. Je šikanován. Obětí se může stát kdokoli. V některých případech se může člověk ocitnout v nepravý čas na nepravém místě, a tak se stát cílem i nahodilého výběru agresora. Určit však charakteristické rysy obětí kyberšikany je velmi obtížné. Přesto, alespoň do jisté míry, typizace oběti je možná, neboť existují jisté rysy chování a jednání oběti, které umí agresori efektivně zneužít. Každý má totiž svoji slabou stránku, každý se něčeho bojí a je jen otázkou cíleně na tuto slabou stránku zaútočit.

Oběťmi jsou častěji osoby, které se nějakým způsobem odlišují od ostatních, barva pleti, vlasy, nadváha, menší postava apod.), může jít však i o nějaký handicap (chůze, mluva, autostylizace apod.). Z psychických znevýhodnění jde pak o špatnou orientaci v sociálních vztazích, labilitu, naivitu, těžkopádnost aj. Ve školním prostředí jde zejména o děti vymykající se prospěchem a učebními schopnostmi normě, ať již ve smyslu pozitivním či negativním.

Oběti kyberšikany se ve všech publikacích příliš neliší od tradiční šikany (Campfield, 2006) a toto tvrzení platí zejména v případech, kdy se agresor a oběť znají z „reálného světa“, což se týká většiny obětí kyberšikany. Vzhledem k překryvu rolí obětí a agresorů, kdy se agresori mohou na internetu snadno stát oběťmi v rámci odplaty za své chování, se u kyberobětí mohou častěji než u obětí tradiční šikany vyskytovat rysy jako zvýšená agresivita, porušování pravidel a celkově problémové chování. Je pravda, že více jsou ohroženy osoby častěji komunikující na internetu, kde mimo jiné navštěvují „riziková“ prostředí jako extremistické chatové skupiny, pornografické stránky aj., případně se sebeodhalují uveřejňováním osobních údajů. Samo o sobě však toto chování nemá za důsledek kyberšikanu. Jsou zde přítomny i jiné aspekty, jako odmítané děti, které mohou mít větší tendenci k sebeodhalování na internetu z důvodů nemožnosti se svěřovat offline a právě tyto jsou potenciálními oběťmi kyberšikany. (Macháčková a Dědková 2013, s. 63-64).

2.4.2 Typy agresorů z řad pubescentů

Odborníci a znalci v daném problému se v mnoha případech vyjadřují v tom směru, že agresori v oblasti šikany a kyberšikany jsou psychopati.

S tímto názorem se neztotožňuje Kolář (2011, s. 119), který se v rámci mnoha výzkumů setkal se stovkami aktivních účastníků šikanování z řad dětí školou povinných, z čehož by musel být učiněn závěr, že do našich škol jsou pečlivě vybíráni psychopati. Podle tohoto autora se jedná „pouze“ o děti značně egoistické a egocentrické. V daném případě tedy nejde o problém psychopatologie, ale o problém duchovního rozměru a morálky dítěte.

Agresoři, kteří vyrůstají v dysfunkčních nebo neúplných rodinách, se nenaučili respektovat odlišně se chovající, postižené nebo nadané žáky ve svém okolí. Vyrůstají z nich netolerantní, rasističtí, homofobní nebo diskriminující lidé. (Fieldová, 2007, s. 60).

Z toho, co bylo uvedeno, lze vyvodit, že agresoři jsou především děti, které jsou málo sebevědomé se sníženým sociálním cítěním, trpí pocity nejistoty, ubližují za účelem kompenzování svých nedostatků a pocitu moci. Většinou bývají mezi ostatními žáky neoblíbeni, i když toto pravidlo nelze paušalizovat, neboť z jiných výzkumů a praktických zkušeností pedagogických pracovníků, se může jednat o žáky v kolektivu oblíbené s velkým okruhem kamarádů, empatických i vůči učitelům, využívajících manipulativních dovedností.

Mezi kyberagresory jsou také agresivní a impulzivní jedinci se špatnými sociálními návyky, ale není jich tolik jako u tradiční šikany. Z velké části, dle některých výzkumů dokonce více než polovina kyberagresorů se stává oběťmi tradiční šikany, které si takovým chováním na internetu mohou kompenzovat neuspokojivé postavení mezi spolužáky, případně jde o formu odplaty za ubližování a fyzické napadání ze strany zdatnějších vrstevníků. (Macháčková a Dědková, 2003, s. 64).

2.4.3 Publikum, svědci a přihlížející kyberšikany

Tyto atributy v názvu podkapitoly jsou vlastní jak tradiční šikaně, tak i jejímu novodobému jevu, šikaně prostřednictvím sociálních sítí. Jak bude následně uvedeno, tito aktéři jsou významnou součástí šikanování, zejména pokud jde o kyberšikanu. V tomto případě totiž postačí, aby agresor pouze jednou umístil na sociální síť urážlivý, ponižující či jinak dehonestující příspěvek vůči oběti a ostatní návštěvníci chatu, facebooku apod. zařídí jeho nekontrolované šíření.

Obvykle jsou za přihlížející považováni především spolužáci, či vrstevníci, ale je nutné do této skupiny zahrnout i pedagogické pracovníky, neboť mají obavu ze svého aktivního zásahu. Taková zkušenost přirozeně dopadá i na spolužáky, kteří jsou svědky tohoto nevhodného chování, neví, jak se mají v takovém případě zachovat, a uchylují se k přijetí šikany jako zcela normálnímu způsobu chování. (Vašutová, 2010, s. 67).

Ve své publikaci Macháčková a Dědková (2013, s. 69-70) citují Olweuse (1993), který tzv. přihlížející dělí do několika typů:

1. následovníci agresora, kteří jej aktivně podporují;
2. kteří agresora otevřeně podporují, ale sami oběti neublíží;
3. kteří agresora podporují, ovšem ne otevřeně a zůstávají pasivní;
4. nesouhlasí se šikanou otevřeně, ale nikterak se aktivně neprojeví;
5. ti, kdo se oběti otevřeně snaží pomoci.

U kyberšikany bohužel mnoho přihlížejících neví, jak by mohli oběti pomoci, a někteří se obávají, že by svým zásahem mohli situaci zhoršit například oznámením dospělé osobě, čímž by agresora vyprovokovali ještě k závažnějšímu jednání. Problém přihlížejících je zejména u kyberšikany, neboť nemusí vůbec vědět, kdo je agresor a kdo oběť, ale především mohou být na pochybách, nakolik je událost závažná, nakolik jde o něco, co stále oběť trápí, ev. zda již například někdo jiný nezasáhl ve prospěch oběti.

3 PREVENCE KYBERŠIKANY

Publikací zabývajících se preventivními opatřeními v oblasti kyberšikany jsem v průběhu zpracování bakalářské práce nastudoval velký počet, včetně Metodických pokynů ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, které se zaměřují spíše na tradiční šikanu, nicméně všichni autoři a zainteresované instituce nemají recept na to, jak všechny tyto teoretické návody implementovat do praxe. Vývoj a rozvoj komunikačních technologií je na vzestupu a jeví se jako velmi problémové podchytit všechna úskalí s tímto fenoménem spojené v případě jeho zneužití.

3.1 PREVENTIVNÍ OPATŘENÍ CÍLOVÝCH SKUPIN

Úloha školy při řešení a prevenci kyberšikany je podle Vašutové a kol. (2010, s. 103) nezastupitelná s cílem:

- Posilovat empatii žáků, tedy citlivost a ohleduplnost vůči ostatním.
- Zlepšovat atmosféru ve třídě, se zaměřením na zlepšování vztahů a soudržnosti.
- Vést k úctě vůči druhým, vnímat vztahy odděleně od materiálních věcí, vzhledu apod.
- Dávat pozitivní zpětnou vazbu, volit správná slova, aby neměla kontraproduktivní efekt, př. ...dobré je, že nepomlouváš, správně: dobré je, že udržíš tajemství.
- Vytvářet dobré vztahy mezi učiteli a žáky, které napomohou k řešení kyberšikany.

I když jsou dnes již na školách specialisté v podobě školního metodika prevence, jeví se jako žádoucí, aby vedení škol využívalo ve větší míře externí lektory, kteří mohou více zaujmout svou fundovanou přednáškou na dané téma a jsou schopni, díky znalostem a zkušenostem, zodpovědět všechny palčivé otázky nejen žákům, ale i pedagogům a pracovníkům školy.

Existují různé metody a způsoby, jak být nápomocni učitelům, žákům a rodičům při orientaci v oblasti kyberšikany, jako jsou např. letáky, které byly věnovány při

prováděném průzkumu pražské a bojkovické školy (viz příloha), ale lze to činit i formou příruček určených pro prevenci kyberšikany v podobě možných pravidel pro práci s internetem:

- Zákaz používání mobilního telefonu během vyučování, může jej zabavit a vydat až rodičům.
- Blokování přístupu na internet, pokud se v odborné učebně řeší jiná činnost.
- Informování žáků o etiketě a Listině práv na internetu.
- Automatické blokování závadových webových stránek poskytovatel služby.
- Zamezení stránek s hrami, chaty, sociálními sítěmi.
- Vyvěšení pravidel ohledně chování v počítačové učebně.
- Žák má svůj účet a heslo, které zná jen on a může si ho jen sám změnit.
- Přihlašování na cizí účet je trestáno minimálně třetím stupněm z chování, a jestli žák navíc ještě něco nekalého provede, následuje podmíněné vyloučení ze školy.
- Žák má svoji e-mailovou schránku, kde má přístup pouze on, přihlásit se lze i z domova.
- Žáci mají omezená uživatelská práva, ohledně nastavování stránek na počítači.
- Zákaz stránek s pornografickou a násilnickou tematikou.
- Zákaz přístupu na proxy servery (díky nim by mohli daná omezení obcházet).
- Veškerý provoz směrem z internetu a do něj je zaznamenáván a lze zjistit, kdo a kdy přistupoval na jaké webové stránky.

Vzhledem k tomu, že je kyberšikana relativně nový fenomén, nedisponují školy velkým množstvím právních precedentů. Přes toto určité vakuum může mnoho škol reagovat aktivně. (Vašutová a kol., 2010, s. 104-105).

V případě, že již ke kyberšikaně dojde, měly by děti podle Ševčíkové a Dědkové (2013, s. 126) vědět, jak se zachovat:

- Svěřit se nejlépe dospělé osobě (rodič, nemá-li důvěru, pak učitel) a je třeba informovat žáky, že se mohou obrátit na učitele, i když k viktimizaci došlo doma.
- Uchovat si důkazy pro následné řešení, a to alespoň některé při opakování útoků.
- Blokovat přístup agresora, hlásit to administrátorům, změnit zabezpečení účtu.
- Ignorovat a neoplácet stejnou mincí útoky agresora, vede to k dalším útokům.

Jak uvádí Szolkowski, Kopecký a Krejčí (2013, s. 141-146) na národní úrovni prevence v oblasti bezpečného chování na internetu spadá do oblasti prevence kriminality (koordinované Ministerstvem vnitra ČR) a do oblasti prevence rizikového chování (koordinované Ministerstvem školství ČR). Určitou změnu v této oblasti by mohla přinést vznikající právní normy, jak např. zákon o kybernetické bezpečnosti. Ideálním způsobem, jak dosáhnout pozitivního výsledku prevence, je kombinovat přímou edukaci zaměřenou na ohroženou cílovou skupinu a osoby, které s touto skupinou pracují, s mediálními kampaněmi zaměřenými na jednotlivé fenomény. Přímá terénní edukace je základním prostředkem pro šíření informací o sociálně-patologickém chování spojeném s užíváním internetu a tedy i základním funkčním nástrojem prevence.

Centrum prevence rizikové virtuální komunikace Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci realizuje prostřednictvím svých vzdělávacích programů (E-Bezpečí, E-Synergie aj.) prevenci v oblasti rizikového chování spojeného s ICT, zejména formou edukace a formou mediálních kampaní.

3.2 MOŽNOSTI PREVENCE EDUKACE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ NA SOCIÁLNÍCH SÍTÍCH

3.2.1 Edukace dětí

Jde o skupinu, která je sociálně-patologickými jevy spojenými s ICT ohrožena nejvíce. Nejeфекtivnější edukace musí být založena na modelových kauzách, kterých program E-Bezpečí využívá z celého světa, zejména z Velké Británie, USA, Polska

a také ČR, přičemž jen minimálně je využíván při edukaci teoretický výklad, který je nutný pouze při vysvětlení rizik spojených s jednotlivými fenomény. Detailní rozbor případů kyberšikany dítěte je doplněn o fotografie útočníků a obětí, čímž se edukační efekt znásobí. Bohužel v ČR platí tzv. náhubkový zákon (Zákon ze dne 5. února 2009, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním [trestní řád], ve znění pozdějších předpisů a některé další zákony), který zakazuje zveřejňovat fotografie nezletilých dětí, proto program E-Bezpečí využívá zahraniční kazuistiky s tragickými následky, které zvyšují preventivní dopad na děti. Tyto přednášky ze strany externích lektorů jsou nenahraditelné, byť na školách pracují metodici primární prevence, tzv. školní metodik prevence, který je však zatížen prevencí i v ostatních oblastech spojených se sociálně-patologickým chováním a často má i běžný úvazek, navíc není ani vhodné, aby prevenci v této oblasti zabezpečoval stále stejný učitel. Prevence často probíhá v kooperaci s pracovníky preventivně informačních skupin Policií ČR, ale časové možnosti policistů jsou limitovány a ne každý z těchto policistů prošel výcvikem v oblasti prevence rizikového chování na internetu. Detaily o vzdělávacích akcích E-Bezpečí jsou k dispozici na <http://vzdelavani.e-bezpeci.cz>.

3.2.2 Edukace učitelů

Učitelé musí být o sociálně-patologickém jevu spojeného s ICT informováni stejně jako žáci. V tomto případě se však neworkuje s kazuistikou, nýbrž jim musí být poskytnuty informace o možnostech řešení (psychologie, pedagogiky, IT aspekty apod.) o možnostech řešení jednotlivých situací v souladu s platnými právními normami. Program E-Bezpečí je schopen jako jeden z mála programů v ČR tento komplexní výcvik učitelů zajistit.

Více o vzdělávacích akcích pro učitele je na <http://vzdelavani.e-bezpeci.cz>.

3.2.3 Edukace rodičů

Otázka edukace rodičů je velmi problematická již z toho důvodu, že rodič je nejsložitěji vzdělávatelným článkem v oblasti prevence rizikového chování spojeného s ICT. Rodiče jsou obvykle pracovně vytíženi a nezbyvá jim mnoho volného času, ve kterém by mohli být vzděláváni. Proto se jako vhodná forma prevence zaměřené

na rodiče jeví zejména prevence realizovaná prostřednictvím masmédií – formou videospotů či televizních pořadů, případně kampaní realizovaných v prostředí internetu. Ideálním stavem by bylo, kdyby rodiče spolupracovali na realizaci prevence rizikového chování spojeného s ICT přímo se školou. Tohoto ideálu se však zřídka kdy dosahuje.

3.2.4 Edukace budoucích učitelů

Jedna z možností, jak podpořit prevenci spojenou s rizikovým chováním pubescentů a adolescentů na internetu, je zvyšování znalostí v této oblasti u budoucích učitelů již na vysokých školách. Na Univerzitě Palackého v Olomouci je tematika spojená s rizikovým chováním na internetu zařazena do celé série výběrových předmětů (např. Moderní trendy v elektronické komunikaci, E-Bezpečí pro učitele aj.) a je také součástí projektu OP VK E-Synergie – vědeckovýzkumná síť pro rizika elektronické komunikace. Formou přednášek, seminářů, odborných workshopů a exkurzí jsou zvyšovány znalosti studentů učitelství, aby mohli lépe zvládat krizové situace při výuce. Více o projektu je na stránkách www.e-synergie.cz (Szolkowski, Kopecký a Krejč, 2013).

3.2.5 Kazuistika

V časopise *Instinkt* (2015, s.19) je uveden případ dvou českých třináctiletých školaček, kterým někdo zřídil falešné sociální profily s nabídkou erotických služeb. Vedle fotografií zveřejnil i jejich telefonní čísla a adresy. Na ulicích v okolí školy pak rozvěsil plakáty s podobným obsahem. Dívky i jejich rodiny obtěžovali dospělí muži se zájmem o erotické služby. Tento případ se v současné době řeší, ale stopy vedou k jedné z „kamarádek“, obou dívek ze školy.

Druhý případ se stal v zahraničí a skončil tragicky. Třináctiletá Hope Witsellová napsala do svého deníčku „Jsem rozhodnuta, cítím to v žaludku. Zkusím se oběsit a doufám, že se mi to podaří“. Když její rodiče četli tuto zprávu, byla už po smrti. Počátek tragického konce byl přitom nevinný. Hope chodila do sedmé třídy, kde se jí líbil chlapec. Snahy ho upoutat se minuly účinkem a tak přitvrdila. Nafotila se nahá a snímek mu poslal na mobil. Tento telefon si ale půjčila jedna z kamarádek a obrázek přeposlala dalším spolužákům. Do té doby oblíbené a ve škole úspěšné dívce se změnil život. Fotografie zaplavila internet, spolužáci na ni pokřikovali, že je

šlapka, coura, děvka. Následovalo od spolužáků vydírání požadující další fotky. „Ne-návidí mě tisíce lidí“, napsala také do svého deníčku.

Tento případ, na rozdíl od události z českého prostředí, je s uvedením jména oběti včetně její fotografie, čímž je umocněna tragédie v podobě zmaru mladého úspěšně se vyvíjejícího dítěte. Takovýto detailní rozbor, včetně fotografií, je u nás bohužel nepřipustný z důvodů „náhubkového zákona“, jak uvádí odborníci přes kyberšikanu a s jejich názorem lze jen souhlasit. Podle jejich zkušeností z množství uskutečněných školení na toto téma, má detailní rozbor případů doplněné fotografiemi na žáky zcela jiný edukační efekt.

3.2.6 Právní normy související s kyberšikanou

Kyberšikana se stále více stává velkým problémem v řadě zemí světa. Některé země v důsledku neudržitelné situace byly nuceny přijmout řadu nových zákonů a bezpečnostních opatření, jako např. Polsko filtruje na školních sítích přístup k internetu a zakáže dětem ve školách používat mobilní telefony, v USA je kyberšikana od roku 2006 federálním zločinem apod. V České republice do současné doby nebyla přijata právní norma, která by postihovala šikanu a kyberšikanu. Existuje však mnoho dokumentů, které se tímto fenoménem zabývají jako např. Úmluva o právech dítěte, Listina práv a svobod, Listina základních práv EU, Školský zákon, Občanský zákoník, zákon o ochraně osobních údajů, zákon o sociálně-právní ochraně dětí, zákon o přestupcích, zákon o soudnictví ve věcech mládeže a v neposlední řadě trestní zákoník č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů, který má několik paragrafových ustanovení, jejichž skutkovou podstatu trestného činu může pachatel svým jednáním naplnit. Jde o právní kvalifikace jako je tr. čin účast na sebevraždě dle ust. § 144, vydírání dle ust. § 175, neoprávněné nakládání s osobními údaji dle ust. § 180, poškozování cizích práv dle ust. § 181, porušování tajemství dopravovaných zpráv dle ust. § 182, porušování tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí dle ust. § 183, pomluva dle ust. § 184, šíření pornografie dle ust. § 191, výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií dle ust. § 192, podvod dle ust. § 209, neoprávněný přístup k počítačovému systému a nosiči informací dle ust. § 230, opatření a přechovávání přístupového zařízení a hesla k počítačovému systému a jiných takových dat dle ust. § 231, poškození záznamu v počítačovém systému a na nosiči informací

a zásah do vybavení počítače z nedbalosti dle ust. § 232, násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci dle ust. § 352, nebezpečné vyhrožování dle ust. § 353, nebezpečné pronásledování dle ust. § 354, podněcování nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod dle ust. § 356 a šíření poplašné zprávy dle ust. § 357. Z výčtu paragrafů trestního zákoníku je zřejmé, že celá řada projevů tohoto patologického jevu, které mohou být dle těchto ustanovení právně postihnuta, spadají do oblasti kriminálních deliktů.

PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUM RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ ŽÁKŮ DRUHÉHO STUPNĚ ZŠ

Z dostupných publikací jsem zjistil, že největší výzkum rizikového chování dětí v kyberprostoru provedla Univerzita Palackého v Olomouci, kterého se zhostilo více než 21 tisíc dětí, jehož prezentace výsledků proběhla v polovině roku 2013. Jsem si přirozeně vědom, že průzkum v rámci bakalářské práce nemůže mít takové ambice napodobovat či suplovat výzkumy erudovaných odborníků, a to z i poněkud prozaistických důvodů jako odlišnost časová, personální i finanční, nicméně může posloužit coby srovnání některých ukazatelů z mnou zjištěných závěrů.

4.1 KOGNITIVNÍ ASPEKTY METODOLOGIE PRŮZKUMU

Před zamyšlením se nad sestavením otázek do dotazníku s přihlédnutím k cílové skupině respondentů a jeho následného sestavení, jakož i závěrečného vyhodnocení sběru dat, je třeba vzít v potaz kognitivními aspekty, metodu validizace a v neposlední řadě velikosti chyb respondentů a tazatelů v podobě správně postavených otázek a vyhodnocení sběru dat. Jak uvádí Vinopal(1,s.16) (Jiří Vinopal, Kognitivní přístup v metodologii výzkumných šetření:metoda okamžité validizace, vydal Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 1. vydání Praha 2008, 112 s.) chyby měření pramení ze čtyř hlavních zdrojů a to osob tazatele a respondenta, výzkumného nástroje a techniky sběru dat.

Proto je tak důležité klást důraz zejména na kvalitně postaveném dotazníku, jakož i otázek samých. Vliv na konečný efekt otázky mají mimo jiné i formální aspekty jako je délka a struktura položeného dotazu, zda jde o otázku otevřenou či uzavřenou, počet a také pořadí otázek apod. Je možno říci, že prakticky každá otázka požaduje po respondentovi, aby pátral v paměti, zda se stal svědkem nějaké události s negativním podtextem, v kolika případech, v jaké frekvenci to bylo apod. Například otázku zjišťující situaci, kdy se stal svědkem ubližování a ponižování jiného, může zodpovědět až poté, co si v paměti vybaví konkrétní případy z poslední doby, nebo při vyjadřování míry obav z možného psychického týrání prostřednictvím kyberprostoru si bude potřebovat sumarizovat komunikaci v rámci informačních

a komunikačních technologií. V některých případech, kdy předmětem otázek jsou traumatické zážitky, event. jiné citlivé oblasti, je situace podstatně složitější v tom, že tyto informace v respondentově paměti nemusí být dostupné vůbec, nebo si je nebude schopen vybavit. Proto také z hlediska průzkumu je třeba počítat s nepřesnou a neúplnou informací, neboť respondent má přirozenou potřebu vytěsnit nepříjemné zážitky z dosahu svých vzpomínek. Sice ví, že se staly, a dokázali by celou událost pravděpodobně i rekonstruovat, nicméně riziko silného emočního vypětí, které by v danou chvíli hrozilo, nehodlají podstoupit. Takže nelze hned usuzovat a činit závěry, že dotazovaný v některých případech neodpovídal na položené otázky pravdivě, případně záměrně zkreslovat informace, nýbrž je to vlivem samotného způsobu fungování paměti. Další okolnost, která může ve větší míře ovlivnit výsledky dotazníkového šetření, je ta, kdy žák posuzuje shodu posuzovaného případu se stereotypem dané třídy, například zda některé chování a jednání jednotlivců již vybočuje z rámce prostého ubližování a ponižování, nebo zda toto jednání již dosahuje intenzitou a četností stupně hraničícího s kyberšikanou. Jsem si také vědom toho, že díky velmi citlivému tématu, kterým dotazy na kyberšikanu mezi žáky ať již v pozici obětí, svědků, ale především agresorů rozhodně jsou, budou figurovat do jisté míry zkreslené odpovědi. Důvody mohou být různé, od narušení vlastního soukromí, přes obavy vyzrazení (buť anonymně) důvěrných informací z chování mezi žáky, až po lhaní a zkreslování jako způsob vyhnutí se pocitů trapnosti, což je vcelku běžně využívaná taktika i v každodenním životě jednotlivce.

Základním metodologickým cílem aplikace metody je odhalení interpretace klíčového pojmu nebo například smyslu otázky, které si respondent vytvořil ve chvíli zodpovídání dotazu. V pozadí této snahy stojí předpoklad, že aktuální výklad ovlivňuje jeho odpověď, a ta se tedy může lišit v závislosti na tom, jak konkrétně respondent daný pojem momentálně chápe. Na základě získaných výsledků je pak možné posuzovat validitu výzkumného nástroje (zda otázku/pojem respondenti pochopili zamýšleným způsobem) i jeho spolehlivost (zda ji všichni pochopili stejně). V souhrnu tak lze hodnotit některé aspekty celkové kvality měření, to znamená, k jakým a jak významným chybám dochází v důsledku rozdílné interpretace. (Vinopal s. 66)

Vzhledem k tomu o jakou skupinu respondentů se jedná, je třeba otázky postavit jasně a srozumitelně a také odpovědi, aby vyjadřovaly pokud možno jen určitý stav, tedy aby se dalo odpovědět nejlépe jednoznačně a to buď kladně „ANO“ nebo záporně „NE“.

V rámci přípravy průzkumu bylo mimo jiné třeba získat maximální počet žáků z důvodů větší objektivity získaných výsledků. V obou školách bylo rozdáno v každém ročníku, tj. 5. až 9. třída 20 ks dotazníků, čímž byl výzkumný vzorek 200 studentů, z čehož 45 % bylo dívek a 55 % chlapců. Aby nebylo možno dojít k ovlivňování těchto výsledků dotazníkového šetření, byla realizace sběru dat naplánována v týž den na vybrané ZŠ v Praze a na ZŠ v Bojkovicích. V obou případech byla za tímto účelem vyčleněna jedna vyučovací hodina, tj. 45 minut. Ředitelé vybraných ZŠ úzce spolupracovali při přípravě dotazníkového šetření mimo jiné tím, že uvolnili prostory v areálu školy, kde mohlo dojít k důstojnému uskutečnění zamýšleného záměru a kde žáci měli dostatečný prostor nerušeně a samostatně pracovat. Před samotným vyplňováním dotazníku, bylo třeba žáky seznámit s tím, že cílem tohoto průzkumu je zmapovat, jak vnímají význam jednotlivých pojmů. Konkrétní pojmy uvedené v dotazníku se však žáci dovědí až v průběhu jeho vyplňování. Na počátku bylo také žákům zdůrazněno, že neexistují správné a špatné odpovědi, ale pouze takové, které jsou upřímné, tedy co si o daném pojmu myslí a jak jej doopravdy vnímají a rovněž, aby dlouho nepřemýšleli nad daným pojmem a odpovědí.

Na základě těchto poznatků bude třeba v maximální míře se věnovat přípravě dotazníku, kvalitnímu zpracování otázek a jednoznačné interpretaci.

Při vyhodnocení dotazníku nebudou analyzovány odpovědi jednotlivých žáků, ale spíše bude zjišťován postup celé skupiny respondentů. Výsledky budou sloužit zejména učitelům, pracovníkům školy, ale i rodičům, aby žákům a svým dětem lépe porozuměli a mohli účelněji pracovat a ovlivňovat zjištěné negativní jevy.

Námětem pro učitele, pracovníky školy, vychovatele a rodiče při pohledu na výsledky z průzkumu by mělo být zamyšlení, jakým způsobem a do jaké míry mohou takové vnímání a negativní chování ovlivnit.

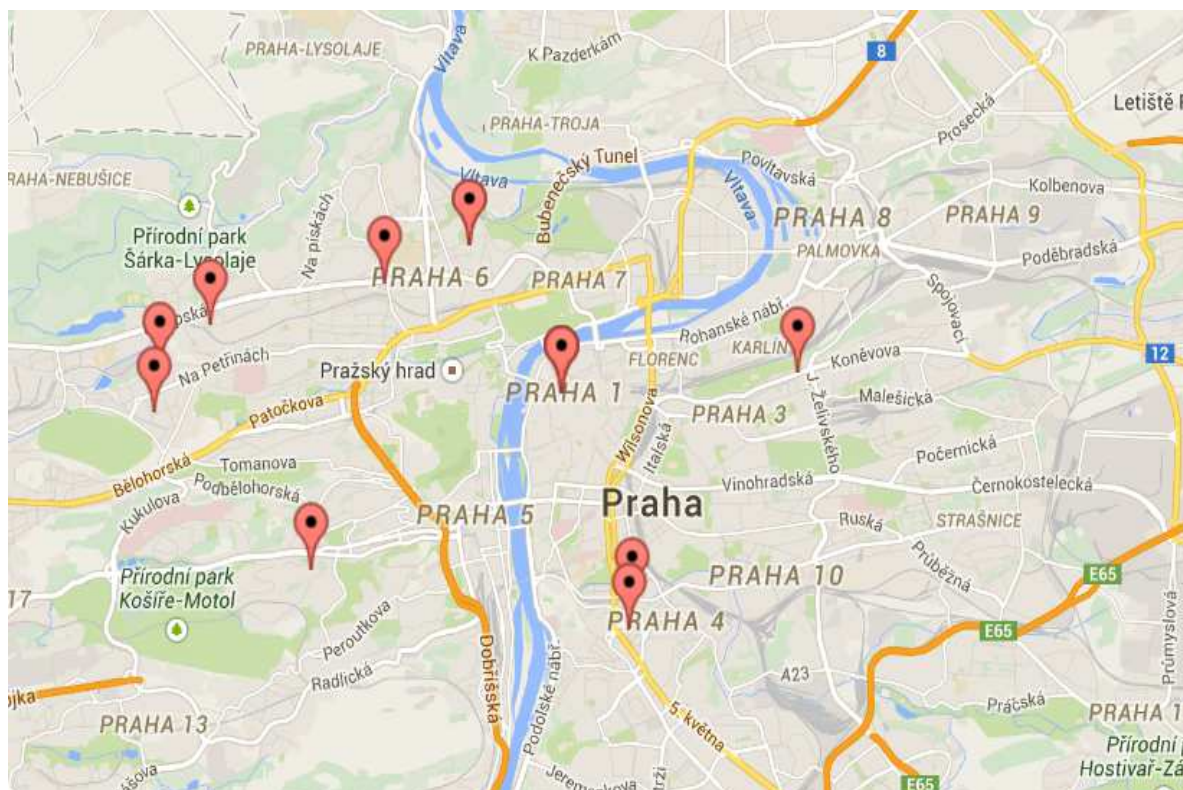
4.2 Průzkum rizikového chování

Základní oblastí, na kterou byl průzkum směřován, byly osobní zkušenosti žáků vybraných ZŠ, jejichž konkrétní druhy budou součástí dotazníku.

Mapa ukazuje místa provedených školení, kde v rámci terénních akcí projektu E-Bezpečí bylo od r. 2008 doposud proškoleno více než 23 000 žáků a studentů základních a středních škol, přes 2600 učitelů základních a středních škol a několik tisíc policistů a rodičů se zaměřením na oblast rizikové komunikace v prostředí internetu a s ním související negativní komunikační jevy.

Obr. 2. Mapa obsahující přehled institucí proškolených v rámci projektu E-Bezpečí

Obr. 3. Mapa obsahující přehled institucí proškolených v rámci projektu E-Bezpečí v Praze

Pro výběr základních škol za účelem provedení průzkumu byly rozhodující dva faktory. V první řadě, aby vedení školy bylo tomuto projektu nakloněno, neboť ne všude jsem se setkal se vstřícnou reakcí ohledně průzkumu kyberšikany, a druhou, neméně důležitou okolností bylo, aby škola jako taková (učitel, pracovníci školy a žáci) neprošla školením v rámci projektu E-Bezpečí realizovaným dlouhodobě Centrem PRVoK při Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, zaměřeném právě na prevenci, vzdělávání, výzkum a intervenci s dosahem na celém území České republiky (viz mapa uskutečněných školení).

4.2.1 Úvod do problematiky a cíl výzkumu

Z různých forem výzkumů ohledně zjišťování výskytu šikany a její novodobé podoby kyberšikany jsem se z dostupných publikací setkal s metodou dotazníkového šetření. Pro zamýšlený a sledovaný cíl bude průzkum orientován kvantitativně

a vzhledem k tomu, že dotazníková metoda má pro praxi největší vypovídací hodnotu, bude použita i v rámci dotazníkového šetření v této bakalářské práci. Dotazník slouží zejména pro hromadné získávání údajů. Jednou z motivací průzkumu rizikového chování žáků vyrůstajících v rozdílném prostředí (velkoměsto versus malé město) a s předpokladem rozdílné úrovně gramotnosti (žáci 5. tříd ZŠ versus žáci 9. tříd ZŠ) v oblasti počítačové techniky a v prostředí internetu bude zjistit, zdali žáci zažívají stejné formy kyberšikany.

Cílem průzkumu, jak vyplývá přímo z názvu práce, bude především **zjistit znalosti o kyberšikaně a také, do jaké míry se žáci s touto problematikou setkali v rámci vybrané základní školy** nacházející se na teritoriu velkoměsta a vybrané základní školy malého příhraničního města. Z toho se odvíjí další cíl, a to dostatečné **poznání aktuálního stavu ve zkoumané oblasti**, neboť bez této dobré znalosti lze jen těžko činit další kroky pro změnu. V daném případě jde o to pokusit se postupnou a cílevědomou činností zjištěné negativní až patologické chování eliminovat. Neoblíbený učitel však nemůže dosti dobře tuto pozitivní úlohu zvládat a proto je důležité, aby byl žákům dobrým příkladem, ukázal jim zejména kladný postoj a aktivní přístup věci měnit. Dalším cílem bude **zjistit rozdílnost a projevy kyberšikany mezi žáky pátých a devátých tříd v rámci vybrané školy, ale i v rámci vzájemného srovnání mezi školami**. V neposlední řadě bude cílem praktické části bakalářské práce zjistit, zda některé **zjištěné výsledky jsou srovnatelné s výsledky s doposud nejrozsáhlejším výzkumem provedeným při Univerzitě Palackého v Olomouci**.

4.2.2 Hypotézy

H1 Šikana a kyberšikana je organicky propojena, role obětí a agresorů ve školní šikaně se přenášejí do kyberprostoru.

H2 Zkušenost s kyberšikanou je u žáků z velkoměsta vybrané školy větší než u žáků vybrané školy nacházející se na teritoriu malého města.

H3 V souvislosti s nižší úrovní počítačové gramotnosti oproti žákům 9. tříd budou mít žáci 5. tříd řádově menší znalosti o významu slova kyberšikana a také v menší míře byli účastníky tohoto patologického jevu.

Lze vycházet z předpokladu, že žáci ve věku kolem deseti let nebudou dosahovat mentální úrovně starších dětí, pokud jde o znalosti kyberprostoru a nebudou rovněž dosahovat míry agresivity a kreativity v oblasti zneužívání počítačových technologií. Postoje žáků a jejich vnímání škodlivého a závadového chování s věkem a dalšími faktory se postupně vyvíjí.

H4 Čas strávený žákem na sociálních sítích se zvyšuje s věkem, bez ohledu na velikost obce.

I když poznatky z průzkumného šetření v rámci bakalářské práce a výzkumu uskutečněném při Univerzitě Palackého v Olomouci byly získány pomocí jiných metod, bude možné porovnání získaných výsledků alespoň v hrubých rysech, což splní požadovaný a předpokládaný záměr.

Průzkum v rámci dvou regionálně odlišně umístěných základních škol ukázal nízkou znalost pojmu šikany potažmo kyberšikany. Potvrdil hypotézu o propojenosti a souvislosti mezi klasickou šikanou a kyberšikanou, jakož vliv vzájemných vztahů a atmosféry ve třídách mezi žáky a také malou důvěru žáků se tímto problémem sdělovat svým učitelům. S propojenosti výskytu šikany a kyberšikany vyplývá další předvídatelný závěr, že oba tyto jevy se dějí v rámci třídy, ev. v rámci dané školy.

Vyhodnocením odpovědí respondentů bylo zjištěno, že výskyt šikanování v kyberprostoru je u starších žáků vyšší v rámci jedné školy stejně tak, jako mezi jednotlivými základními školami, čímž byla hypotéza potvrzena. Dále byla potvrzena hypotéza, že nižší úroveň počítačové gramotnosti oproti žákům 9. tříd, mají žáci 5. tříd řádově menší znalosti o významu slova kyberšikana a také je zde výskyt tohoto patologického jevu v menší míře. Stejně tak byla potvrzena hypotéza, že s rostoucím věkem žáka je čas, který tráví na internetu, potažmo na sociálních sítích, úměrný s rostoucím věkem, bez ohledu na teritorium umístění školy.

Z odpovědí na otázku, kolik času tráví na internetu bylo zjištěno, že 25 % (50 žáků) tráví na internetu asi 1 hodinu denně, 15 % (30 žáků) přistupuje na internet dvakrát až třikrát týdně, 9 % (18 žáků) dvakrát až třikrát do měsíce a pouze dva žáci (1%) uvedli, že k internetu nemají přístup vůbec. Další výsledky napovídají tomu, že se internet stává součástí každodenního života, kdy 50 % (100 žáků) uvedlo, že využívají internet několik hodin denně. Kdy uvedli, že ke komunikaci s kamarády (face-

book, chatování) jej využívá 70% (146 žáků), k získávání informací 55% (110 žáků) a 40% (80 žáků) uvedlo, že jej používají k hraní her.

Úkolem bylo také zmapovat, zda s narůstající dovedností v oblasti počítačové gramotnosti poroste i počet kyberšikanových obětí, což se potvrdilo.

Průzkum také ukázal, že pouze 20% (40 žáků) neznalo pojem a význam slova kyberšikana, kdy se naopak nepotvrdila nedostatečná úloha pedagogů v oblasti vysvětlování, co to kyberšikana je, neboť 70% (146 žáků) obou škol uvedlo, že o kyberšikaně, byli poučeni ze strany učitelů, od kterých i získali povědomí o této hrozbě. Průzkum také potvrdil souvislost kyberšikany s celkovým klimatem a vzájemnými vztahy mezi spolužáky, jak je patrné z vyhodnocení odpovědí ohledně spokojenosti ve třídě, kdy tuto skutečnost uvedlo 87% (174 žáků), neboť pro vznik šikany považmo kyberšikany má vliv postavení žáka ve třídě, jak je v tomto kolektivu spokojen a zda má kamarády. Průzkum ukázal, že 10% dětí (20 žáků) nemá ve třídě žádného kamaráda. Za agresora se označilo pouze 5% (10 žáků). Dívky preferují komunikační prostředky méně častěji než chlapci, na druhé straně chlapci upřednostňují sledování hororů a akčních filmů proti dívkám, které více zajímají filmy romantické, komedie, event. zábavné pořady. Vycházíme-li z předpokladu opírající se o výsledky průzkumu, že žáci, kteří ubližují svým obětem prostřednictvím kyberprostoru, šikají i přímo ve škole tváří v tvář. Z toho plyne, že kyberšikanu nelze jednoznačně oddělit od projevů tradičních forem šikany. Žáci, kteří se stali obětí šikany, se svěřují dle průzkumu nejvíce svým kamarádům, jen 2% jde s tímto problémem za svým učitelem. Z četnosti vyhodnocených odpovědí na otázku, zda se rodiče zajímají o to, co dítě na internetu dělá, bylo zjištěno, že 65% rodičů se o dění na internetu zajímá, 25% občas a 10% rodičů tomu nevěnuje pozornost vůbec. Dalším zjištěním bylo, že 65% respondentů ze školy velkoměsta a 55% respondentů ze školy v příhraničí je ochotno sdělit na internetu své osobní informace, přičemž v 70% tak odpovídaly dívky. Ochota sdělovat o sobě informace se snižuje s rostoucím věkem žáků, bez ohledu na místo bydliště.

Výsledky průzkumu napovídají, že pedagogičtí pracovníci a ostatní zaměstnanci školy by měli mít více informací o tom, jak při zjištění šikany a kyberšikany postupovat, případně adekvátně reagovat. Z těchto důvodů obdrželi pracovníci školy ale i děti a jejich rodiče příslušné informační letáky o kyberšikaně, jež jsou přílohou ba-

kalářské práce, které jim pomohou se v této problematice orientovat a dospělým podat určitý návod, jak o kyberšikaně s dětmi mluvit, případně jak zlepšit celkové klima třídy.

Výběr základních škol byl zcela záměrný a z výsledků průzkumu se potvrdilo, že na těchto školách doposud nedošlo k proškolení v rámci e-bezpečí, jak znázorňují mapy pod č. obr. 2 a 3.

ZÁVĚR

Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část, kdy jde o seznámení s problematikou kyberšikany. Toto téma jsem si vybral, protože jako policista se setkávám i s touto problematikou, a to buď přímo, nebo zprostředkovaně od kolegů. Dalším důvodem bylo také to, že mě toto téma osobně zajímá, neboť i jako rodič chci vědět, co dětem na sociálních sítích hrozí za nebezpečí. On-line svět je jedním z největších vynálezů lidstva, který přináší spoustu užitečného, ale každá mince má dvě strany a kyberšikana je jednou z těchto odvrácených stránek internetu. Jde o problém relativně nový, kdy o tomto fenoménu dnešní doby ne všichni lidé něco vědí. Především žáci základních škol, kterých se riziko týká nejvíce. Informace o problematice kyberšikany se většinou objevují v médiích, a to čím dál častěji, s přibývajícimi případy, přesto ne dost často na to, aby působily preventivně. Z tohoto důvodu se i tato práce snaží rozšířit povědomí o kyberšikaně.

Teoretická část objasňuje pojem kyberšikana, který je definován z několika zdrojů. Hlavním obecným jmenovatelem v problematice šikany je agrese. Mít moc a někoho ovládat je vlastnost, která v minulosti, současnosti, ale i v budoucnu nadělala a nadělá velké zlo. Jednou z podstatných možností, jak s agresí ve školách bojovat, je prevence, výchova a v neposlední řadě i možnost vyžití a seberealizace ve svém volném čase. Základní výchova ke slušnosti, toleranci, úctě ke starším a potřebám druhých by měla pramenit ze základního kamene společnosti a tím je rodina. Vštípi-li si dítě tyto hodnoty v prostředí, které je mu nejbližší, bude se jich během života držet i dalších sociálních skupin.

Praktická část práce zkoumá žáky druhého stupně dvou základních škol, kdy se zaměřuje především na jejich zkušenosti s kyberšikanou. Mimo to zkoumá i to, jak často a dlouho tráví svůj čas na internetu, co tam hledají, kdo je obeznámil s problematikou kyberšikany.

Je důležité si uvědomit, že informovanost v této problematice a neustálá angažovanost je velmi důležitá, proto je potřeba žáky systematicky s tímto fenoménem seznamovat, kdy informace musí být přiměřeny jejich věku, může se jednat o přednášky ve školách, a to třeba i za pomoci Policie České republiky, od které mají takto získané informace pro žáky zcela nový rozměr. Dále se může jednat o videoklipy, spoty v médiích apod. V neposlední řadě je potřeba školit i učitele, kteří by měli mít

alespoň základní povědomí o tomto problému a byli schopni jej rozpoznat. Informovanost rodičů by mohla probíhat např. na třídních schůzkách, kdy by byli seznámeni učiteli s touto hrozbou, která prostřednictvím virtuálního světa na jejich potomky číhá. Neboť ne každý rodič má čas a zájem sledovat, jak dlouho je jeho dítě na internetu, co tam hledá, s kým je v kontaktu a jaké informace o sobě na internet dává.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ELEKTRONICKÉ ZDROJE

Časopis Instinkt č. 12/XIV ze dne 19. března 2015, článek: Vražedný internet.

ČERNÁ, Alena, DĚDKOVÁ, Lenka, MACHÁČKOVÁ, Hana, ŠEVČÍKOVÁ, Anna,
Dostupné z: <http://www.novinky.cz/zahranicni/svet/287158-radio-lituje-sebevrazdy-sestry-ale-zertu-se-nevzda-a-moderatory-nepropusti.html>.

HRABAL, Vladimír a PAVELKOVÁ, Isabella, 2011. *Školní výkonová motivace žáků. Dotazník pro žáky*. Praha: NÚOV. ISBN: 978-80-87063-34-7.

FIELDOVÁ, Evelyn, M. *Jak se bránit šikaně: Praktický rádce pro děti, rodiče i učitele*. Přeložila Petra Diestlerová, Praha: 312 s., vydala Euromedia Group, k.s. – Ikar v Praze v r. 2009, ISBN 978-80-249-1176-2.

INFORMAČNÍ A KOMUNIKAČNÍ TECHNOLOGIE, Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Informa%C4%8Dn%C3%AD_a_komunika%C4%8Dn%C3%AD_technologie.

JANATA, J. *Agrese tolerance a intolerance*. Praha: Grada, 1999

JURKOVÁ, Krystýna, 2010, *Metodika a prevence k řešení kyberšikany*, Brno, Dostupné z: <http://proti-sikane.saferinternet.cz/sikana-a-kybersikana>.

Kopecký, K., E-Bezpečí. *Změny ve vnímání verbálních forem kyberšikany*. Dostupné z: <http://e-bezpeci.cz/index.php/temata/kyberikana/577-zmny-ve-vnimani-verbalnich-forem-kyberikany>.

Kopecký, K., *Rádio lituje sebevraždy sestry, ale žertů se nevzdá a moderátory nepropustí*.

KOPECKÝ, Kamil, *Moderní trendy v e-komunikaci*. Olomouc: Hanex, 2007, ISBN 978-808-5783-780.

KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Portál, Praha 1997, 127 s., ISBN 80-7178-123-1

KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. vydalo naklad. Portál, s.r.o., Praha 2001, 256 s., ISBN 807178-513-X.

Kučerová, A., Nováková, L., Foldová, V., Nonnemann, F., Pospíšil, D.: *Zákon o ochraně osobních údajů*, Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 536 s.

LAZAROVÁ, Bohumila a NOVOTNÁ, Petra, *PORADENSKÁ ROLE ŠKOLY. Posuzovací arch.*, Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2012. 46 s. ISBN: 978-80-87063-69-9.

MAREŠ, Jiří a JEŽEK, Stanislav. *KLIMA ŠKOLNÍ TŘÍDY. Dotazník pro žáky.* Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2012. 39 s. ISBN: 978-80-87063-79-8.

NEŠPOR, Karel, CSÉMY, Ladislav a PROVAZNÍKOVÁ Hana, 1998. Dotazník pro dospívající identifikující rizikové oblasti. Praha, Vyd. Státní zdravotní ústav v Praze, 48 s. ISBN 80-7071-106-X.

POSCHL, Radko, POSTOJE ŽÁKŮ KE ŠKOLE. *Dotazník pro žáky, Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2011, 42 s. ISBN: 978-80-86856-70-4.*

Projekt Minimalizace šikany. *Minimalizace šikany: Informační portál o šikaně na školách* [online]. [cit. 2012-09-03]. Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/>

Riegel, F., Kudrnová, V., Moravec, O., Puškinová, M.: *Školský zákon. Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 838 s.

SUCHÝ, Adam, 2007. *Mediální zlo – mýty a realita: Souvislost mezi sledováním televize a agresivitou u dětí.* Praha, Vyd- TRITON. 168 s. ISBN 978-80-7254-926-9.

© SZOTKOWSKI, René, KOPECKÝ, Kamil, KREJČÍ, Veronika, 2013. Nebezpečí internetové komunikace IV. 1. vydání. © Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3911-2.

ŠMAHEL, David, 2013. *Kyberšikana.* 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-4577-0.

VANESSA, Rogers. *KYBERŠIKANA: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty.* Přeložil Ondřej Vágner, Praha: Portál, s. r o ., 2011, 104 s. ISBN 978-807367-984-2.

VOJTKOÁ, Věra a FUČÍK Petr, 2012. *Předcházení problémům v chování žáků. Dotazník pro žáky.* Praha: Národní ústav pro vzdělávání. ISBN: 978-80-87063-66-8.

VINOPAL, Jiří, 2008. *Kognitivní přístupy v metodologii výzkumných šetření: metoda okamžité validizace.* Praha: Sociologický ústav AVČR. 112 s.

Zpracoval: ÚIV, Sekce měření výsledků vzdělávání , Praha. 2002. Výsledky českých žáků v mezinárodních výzkumech 1995 – 2000, 61 s. Vyd. Ústav pro informace ve vzdělávání. ISBN 80-211-0415-5.

LEGISLATIVNÍ DOKUMENTY

Úmluva o právech dítěte. [online]. [cit. 2010-07-22]. Dostupné z: dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf.

Úmluva o právech dítěte podepsána 20.11.1989 a přijata 30.9.1990 v New Yorku.

Ústavní zákon š. 23 ze dne 9.1.1991, kterým se uvozuje *LISTINA PRÁV A SVOBOD* jako ústavní zákon.

Zákon č. 40 ze dne 8.1.2009 *trestní zákoník*, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 89 ze dne 3.2.2012, *Občanský zákoník*, znění účinné od 1.1.2014

Zákon č. 218 ze dne 25.6.2003 *o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů* (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

Zákon č. 359 ze dne 9.12.1999 *o sociálně-právní ochraně dětí*, znění, účinné od 1.1.2015.

Jemelka, L., Vetešník, P.: *Zákon o přestupcích a přestupkovém řízení*. Komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2013, 632 s.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ČR Česká republika

ČSÚ Český statistický úřad

ICQ Komunikační program

(z anglického „I seek you“-hledám tě)

ICT Informační a komunikační technologie

(z anglického Information and Communication Technologies)

MMS Multimediální zpráva

(z anglického Multimedia message service)

MPSV Ministerstvo práce a sociálních věcí

MŠMT Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

MT Mobilní telefon

SMS Krátká textová zpráva

(Short message service)

SEZNAM PŘÍLOH

Šikana není fér!

Možná právě tobě nebo někomu ze třídy někdo otravuje život.
Promluv si o tom s člověkem, kterému věříš.
To není bonzování! To je pomoc!

**Posmívá se ti někdo?
Bere a ničí tvé věci? Nadává ti, nebo tě dokonce bije?
A nebo se to děje někomu ze třídy?**

To všechno může být šikana.

Rozvrh hodin										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Po										
Út										
St										
Čt										
Pá										

Dospělí ti pomůžou.

Řekni o tom dospělému, kterému důvěřuješ (rodičům nebo třídnímu učiteli, jinému učiteli nebo vedoucímu kroužku).
Určitě si budou vědět rady. Máš-li obavu se někomu svěřit, napiš do poradny na www.minimalizacesikany.cz
nebo zavolej na **Linku bezpečí**. Pomůžeme ti.

Zkus něco změnit!

Máš-li obavu se někomu svěřit, napiš do poradny na www.minimalizacesikany.cz
nebo zavolej na **Linku bezpečí**. Pomůžeme ti.

www.minimalizacesikany.cz
Linka bezpečí 116 111

Nadace O₂

Obr. č. 1 Šikana - leták pro žáky formou rozvrhu hodin

I kyberšikana bolí!
 Urážlivé SMS, vyvěšování zsměšňujících videí na webu, urážení na FACEBOOKU nemusí být legrace –
 – říká se tomu kyberšikana.
 Nenech si to pro sebe – svěř se někomu, komu věříš.

Urází tě někdo prostřednictvím mailu, SMS nebo komunitních sítí?
 Natočil tě na video a pověsil ho na web?
 Nebo se to stalo tvému kamarádovi?
Může to být kyberšikana.

Obrať se na někoho dospělého – určitě si bude vědět rady.
 Pokud se bojíš někomu svěřit, napiš na naši poradnu www.minimalizacesikany.cz
 nebo zavolej na **Linku bezpečí 116 111**. Pomůžeme ti.

ROZVRH HODIN										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
PO										
ÚT										
ST										
ČT										
PÁ										

Připadá ti jako velká legrace umístit natočené video na web? Uvědom si, že tím můžeš ublížit.
Než klikneš, přemýšlej!

Obrať se na naši poradnu na www.minimalizacesikany.cz

Nadace 2

Obr. č. 2 Kyberšikana - leták – pro žáky formou rozvrhu hodin

Šikana může být na každé škole. I na té vaší. Máte možnost to změnit.

Zjistěte, co se děje

- Pozorujte chování žáků a atmosféru ve třídě.
- Zjistěte si informace o šikaně.
- Konzultujte své pozorování s kolegy.
- Oznamte své pozorování vedení školy a výchovnému poradci a domluvte se na jasnotném postupu.
- Místi šikana oběma způsobů informací od nezaujatých svědků – spolužáků.
- Spojte se s rodiči oběh a požádejte je o spolupráci.

Devět kroků pro řešení počítačnické šikany aneb Pedagogická chirurgie

1. Odhadněte závažnost ohrožení skupiny.
2. Zjistěte informace od oběti i spolužáků.
3. Najděte vhodné svědky.
4. Proveďte individuální, případně kontaktní rozhovory se svědky.
5. Chraňte oběti šikany.
6. Proveďte rozhovor s agresory, případně kontaktní mezi nimi.
7. Svolejte výchovnou komisi.
8. Spolupracujte s rodiči oběti i agresorů.
9. Rozhodněte situaci se třídou, děti sledujte a pracujte se vztahy.

Jak poznáte, že se jedná o šikanku?

Všimněte si nepřímých znaků šikanování:

- Žák je o přestávkách často osamocovaný, ostatní o něj nemají zájem, nemá kamarády.
- Při výmowných sporách bývá veden do mulatva mezi posledními.
- Sběhem přestávky vyhlašuje blízkost učitelů.
- Má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, utrážený.
- Působí smutně, nešťastně, stádně, mává blízko k pláč.
- Stává se uzavřeným.
- Jeho školní prospěch se někdy snižuje a nevysvětlitelně zhoršuje.
- Jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně roztrženy.
- Má zaplněný nebo poškozený oděv.
- Stále postává nějaké svědky.
- Odmišl vyvídit poškození a ztráty věci nebo používá nepravděpodobné výmluvy.
- Mění svoj pravidelnou cestu do školy a ze školy.
- Začíná vyhlašovat obavy pro absenci ve škole.
- Má odřený, modřiny, škrábance nebo jiné rány, které nedovádě uspokojivě vysvětlit.

Všimněte si přímých znaků šikanování:

- Normálně poslušný na zdoru žák, pokořující předivka, nastávky pomlouvání, hrubá žarty na jeho účet.
- Kritika žáků, vřky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávisným nebo pohrdavým tónem.
- Někdy na žák, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil.
- Přtkany, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem.
- Skutečnost, že se jim podřizuje.
- Někdy na žák, aby vykonával namoráři až trestné úhy, ž aby se jim spojil.
- Hroby, strach, hrochání, rany kopání, které třeba nepou zvlášť silně, ale je nepatrné, že je oběť neopád.
- Rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout.

Zlu k vítězství stačí, když slušní lidé nedělají nic. Tolmud

Nejste v tom sami

Kdo vám může při řešení šikany pomoci?

- Školní výchovná páska.
- Pedagogicko-psychologická poradna.
- Projekt Minimalizace šikany a jeho odborníci.
- Seruční Linka bezpečí, www.linkabezpeci.cz.
- Poradna na www.minimalizacesikany.cz.
- Amnesty International ČR, www.amnesty.cz.
- Dobrá informace o šikaně najdete také v publikaci dr. Michala Koliše *Bolest šikanování*.

Prevence má smysl

Co vám k ní pomůže?

- Připravte si možnost, že šikana naválí škola může být.
- Mluvte se žáků a vřáků.
- Spolupracujte s rodiči.
- Využijte zajímavou výuku a atraktivní školní program.
- Pozorujte, nastouchujte, podpořte pozitivní sociální klima.
- Vytvářejte tříťaková místa na škole.
- Pracujte a potařovskému oběť šikany.
- Tlumte agresivní slovy možných agresorů.
- Dejte možnost každému zažít úspěch.
- Pěstujte empatii mezi žáky.

Rozhodně se vyvarujte

- Konfrontace oběti a agresora
- Bagatelizace problému
- Rychlých řešení
- Řešení případu před třídou
- Prozrazení informačních zdrojů
- Neinformování rodičů
- Řešení bez pomoci dalších pedagogů

Obr. 3 Šikana – leták pro pedagogy do sborovny

Kyberšikana je také šikana!

Plakát do sborovny

Co je to kyberšikana

Cílem kyberšikany je někomu ublížit nebo ho zesměšnit za použití elektronických prostředků. Je to úmyslné, nepřátelské chování, které se obvykle opakuje, jednatel: nebo skupina útočníků ubližuje takovým způsobem, že se oběť nemůže účinně bránit.

Kyberšikana je například:

- hanlivé a urážlivé zprávy zaslané prostřednictvím SMS, MMS nebo internetu
- znevažující nebo ponižující obrázky či videa posílané e-mailem nebo vyveřené na webových stránkách
- webové stránky, blogy s cílem někoho zesměšnit
- znevažování prostřednictvím komunitních síti
- zneuzítí identity oběti rozzařním obtěžujících a urážlivých zpráv pod jejím jménem
- vyvolání nebo zasařování pomocí telefonu nebo internetu
- ústřední a pronáhodování vešním, psaním zpráv nebo prozradním
- krádeže hesel a následné zneuzítí osvojeného účtu
- internetové hlasování, např.: „Kdo si myslí, že křáva je křáva“

Technická a organizační opatření

- Spolupracujte se svým webmasterem – nejlépe vám poradí, jak chránit vaše školní počítače a jaké existují možnosti ochrany dětí.
- V případě, že se dozvíte o případu kyberšikany, kontaktujte poskytovatele serveru, na kterého agresor šikanuje, a požádejte ho, aby útočníky zamezil přístup.
- Přemýšlejte nad tím, kde může docházet k nastázení videí (např. zapsání oběťmi do škol i na tiskárnách).
- Poslané zprávy mohou podloužit jako důkaz, nemažte je.

Kyberšikana a šikana

- 78 % pachatelů školní kyberšikany je ze stejné školy jako oběť.
- Kyberšikana je velmi často provázána s šikanou uválí v třídě.
- I když se kyberšikana často odehrává mimo pádu školy, škola se nemůže zřítat zodpovědnosti.

Klima ve třídě

- Vznik šikany i kyberšikany úzce souvisí s atmosférou ve třídě – sledujte, jak to ve třídě vypadá.
- 80 % dětí se ve škole necítí dobře – pokuste se to změnit.
- Rozcovte pravidla – děti by měly znát hranice.
- Pokud budou ve třídě panovat dobré vztahy, bude se tam lépe gýchat nejen oběm, ale i vám.
- Spáné klima ve třídě poskytuje podhoubí i ke kyberšikaně učitelů.

44 % dětí neví, co je to kyberšikana

- Mluvte o tomto problému s oběti – jen 19% dětí se o něm dozvědělo ve škole.
- Seznamte je s riziky, které jim mohou při pohybu ve virtuálním světě hrozit.
- Naučte je chránit svou identitu.
- Zjistěte si názory dětí – jen 9% dětí se s kyberšikanou světl učilo.

JESTĚ VĚTŠÍ PONIŽENÍ

To se líbí 1 368 lidem.

Daři údaje z výzkumu "Kyberšikana na českých školách" nejdece na www.minimalizacesikany.cz

Obr. č. 4 Kyberšikana - leták pro pedagogy určený do sborovny

I vaše dítě může být právě teď šikanováno

40 % dětí se ve škole setkala se šikanou.
Nedopusťte, aby někdo ubližoval i tomu vašemu!

Všímejte si změn v jeho chování. Mluvte s ním.

Využijte naší poradny na www.minimalizacesikany.cz. Pomůžeme vám.

Rodičovská linka 840 111 234

Rodičovská linka: pondělí, středa a pátek: 13 – 16 hod. úterý a čtvrtek : 16 – 19 hod.

Co byste určitě neměli přehlédnout v chování svého dítěte:

- Nenavštěvuje se s žádným spolužákem. Zdá se, že nemá kamarády.
  - Je smutné, nemluví o tom, co se děje ve škole.
- Je nesoustředěné a bez zájmu. Dochází k prudkému zhoršení prospěchu.
- Často si před odchodem do školy stěžuje na bolesti břicha nebo hlavy.
  - Chodí do školy nebo ze školy oklikami.
- Přichází domů s potrhaným oblečením, poškozenými věcmi nebo bez nich.
- Stále žádá o peníze, tvrdí, že je ztrácí nebo že musí ve škole stále něco platit.
  - Přichází domů hladové, i když mělo svačinu a koupený oběd.
    - Nedokáže uspokojivě vysvětlit různá zranění.
  - Odmítá chodit do školy, prosí, aby tam nemuselo.
- Nečekaně se u něj objeví záškoláctví nebo časté návštěvy lékaře.

To všechno mohou být varovné signály!

Naslouchejte svému dítěti, buďte mu oporou a v případě potřeby kontaktujte školu.

Tento leták vznikl v rámci celorepublikové kampaně Minimalizace šikany.

Obr. č. 5 Šikana – leták pro rodiče

PONÍŽENÍ

JEŠTĚ VĚTŠÍ PONÍŽENÍ

To se líbí 1 368 lidem.

I kyberšikana bolí!

S rozvojem nových technologií se objevuje nový druh šikany = kyberšikana. V posledním půlroce se s ní setkało 10 % dětí. Nepřehlížejte, co se děje s vaším dítětem, mluďte s ním. Možná neví, že to, co prožívá, je kyberšikana, vy byste to vědět měli.

Obr. č. 6 Kyberšikana – leták pro rodiče

Co je to kyberšikana

Cílem kyberšikany je někomu ublížit nebo ho zesměšnit za použití elektronických prostředků. Je to úmyslné, nepřátelské chování, které se obvykle opakuje. Jednotlivec nebo skupina útočníků ubližuje takovým způsobem, že se oběť nemůže účinně bránit.

Kyberšikana je například:

- hanlivé a urážlivé zprávy zasláné prostřednictvím SMS, MMS nebo internetu
- zesměšňující nebo ponižující obrázky či videa posílané e-mailem nebo vyvěšené na webové stránce
- webové stránky, blogy s cílem někoho zesměšnit
- zesměšňování, vydírání, zastrasování, ubližování, ohrožování a obtěžování prostřednictvím komunitních sítí
- zneužití identity oběti rozposíláním obtěžujících a urážlivých zpráv pod jejím jménem

Co pro své dítě můžete udělat vy?

- Přijměte fakt, že život ve virtuálním světě k vašim dětem patří.
- Pokud se v něm naučí pohybovat, porozumíte lépe vašemu dítěti.
- Zajímejte se, co vaše dítě na internetu dělá.
- Sledujte, jak se dítě chová při elektronické komunikaci, všimněte si varovných a neobvyklých znaků, včetně reakcí na vaši přítomnost.
- Dejte dítěti najevo, že za vámi může přijít s jakýmkoliv problémem.
- Zjistěte, jaké existují technické možnosti ochrany vašeho dítěte (uzamknutí některých stránek...).
- Jste-li zákazníkem O₂, můžete si nechat nastavit **RODIČOVSKÝ ZÁMĚK**. Více informací na lince 800 184 084.
- Uvědomte si, že technické vymoženosti za kyberšikanu nemohou – nemá smysl je dětem zakazovat.
- Na druhou stranu děti, které žijí ve virtuálním světě více než v tom reálném, jsou více ohroženy – podpořte u dětí i jejich reálné aktivity.
- Vysvětlete dětem, že ve virtuálním světě je čekají i rizika – vybírejte s ním bezpečné internetové prostředí.
- Naučte své dítě chránit svou identitu.
- Pokud se o kyberšikaně dozvíte, uložte nebo vytiskněte maily, SMS... mohou posloužit jako důkazní materiál.
- Kontaktujte poskytovatele serveru, ze kterého agresor šikkuje, a požádejte ho, aby útočníkovi zamezil přístup.
- Zkuste zjistit, kdo je agresor (podle výzkumů je 78% agresorů ze stejné školy jako oběť).
- Pokud zjistíte, že agresor je ze školy dítěte, kontaktujte zástupce školy.
- Ujistěte se, že škola, do které chodí vaše dítě, má vhodný vzdělávací program o bezpečnosti na internetu.
- V případě podezření na trestný čin kontaktuje Policii České republiky.
- Uvědomte si, že kyberšikana často úzce souvisí se šikanou tváří v tvář, ptejte se svého dítěte, zda mu někdo neubližuje i jinak než v kyberprostoru.
- Informace z výzkumu "Kyberšikana na českých školách" najdete na www.minimalizacesikany.cz

Nadace O₂

Obr. č 7 Kyberšikana - leták pro rodiče

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Milí žáci jsem studentem posledního ročníku Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a ve své závěrečné práci se zabývám výskytem kyberšikany na vybraných základních školách. Připravil jsem si dotazník s několika otázkami, na které bych chtěl znát vaši odpověď. Prosim, aby jste odpovídali pokud možno spontánně, bez dlouhého přemýšlení a samozřejmě vás prosím, aby jste na otázky odpovídali pravdivě. Dotazník bude sloužit pouze pro moji potřebu v rámci zpracování závěrečné bakalářské práce, je tedy anonymní a proto nežádám, aby jste ho podepisovali. Navíc anonymně získaná data budou zpracována pouze hromadně, nikoliv individuálně.

Předpokládám, že většina z vás již o šikaně a kyberšikaně slyšela nebo se s ní setkala, ale přesto mi dovolu,te, abych na úvod jen krátce pohovořil o tom, co to šikana a kyberšikana je. Jsou to závažné projevy jako je ponižování, urážení, zesměšňování, případně jiné slovní ztrapňování, je to také ale i publikování ponižujících záznamů jako jsou fotografie, videozáznamy, audiozáznamy a pod., dále je to vyhrožování a zastrašování, vydírání, obtěžování například telefonováním, prozváněním, spamováním a v neposlední řadě také jde o prolomení elektronického účtu a jeho případné zneužití k tzv. krádeži identity. Někdy se projevy šikany a kyberšikany prolínají a doplňují, jako příklad může být nahrávání fyzického týrání spolužáka. Jinak řečeno, šikana kyberšikana má za cíl fyzicky i psychicky ubližovat slabšímu pomocí agrese a manipulace někomu jinému, případně ho zesměšnit za použití elektronických prostředků jako jsou SMS a MMS zprávy, videa, email, chat, nebo hanlivé webové stránky. Je to tedy úmyslné, nepřátelské chování, které se obvykle opakuje.

Na druhé straně šikana není vzájemné pošťuchování, hádky a běžné slovní napadání, stejně tak kyberšikanou není například oprávněná kritika na internetu, bez vyhrožování, urážení a ponižování.

Pokud jste porozuměli mému výkladu, můžeme přikročit k samotnému dotazníku, kde vás ještě jednou chci poprosit, aby jste na všechny otázky odpověděli otevřeně, upřímně a tedy pravdivě. Věk napiš číslicemi, správné odpovědi podtrhni nebo zakroužkuj tak, že v jedné otázce může být i více správných odpovědí.

Nepodepisuj se

1. Jaký je tvůj věk .....
2. Jsi CHLAPEC DÍVKA
3. Máš sourozence? ANO NE
4. Bydlíš S RODIČI JEN S MATKOU JEN S OTCEM
5. Jsi spokojený/á ve třídě? ANO NE
6. Máš ve třídě dobré kamarády/ky? ANO NE
7. Kolik času trávíš na internetu?
  - A) Asi tak hodinu denně
  - B) Několik hodin denně
  - C) Spíš dvakrát až třikrát do týdne
  - D) Spíš dvakrát až třikrát do měsíce
  - E) Nemám přístup k internetu
8. K čemu nejvíc internet používáš?
  - A) K hraní různých her
  - B) K získávání informací
  - C) Ke komunikaci s kamarády prostřednictvím chatování, facebooku apod.
  - D) Nepoužívám
9. Jaké pořady a filmy nejraději sleduješ v televizi? (můžeš označit i více odpovědí)
  - A) Akční
  - B) Sci-fi
  - C) romantické
  - D) dramatické
  - E) horory
  - F) soutěže
  - G) komedie

H) nedívám se téměř na televizi

10. Slyšel/a jsi již dříve o šikaně a od koho?

- A) Ve škole od učitele
- B) Od spolužáků
- C) Od rodičů
- D) Od sourozenců
- E) Z internetu
- F) Dříve jsem o šikaně nikdy neslyšel

11. Slyšel jsi již dříve o kyberšikaně a od koho?

- A) Ve škole od učitele
- B) Od spolužáků
- C) Od rodičů
- D) Od sourozenců
- E) Z internetu
- F) Dříve jsem o kyberšikaně nikdy neslyšel

12. Byl/a jsi někdy svědkem šikany? ANO NE

13. Byl jsi někdy svědkem kyberšikany? ANO NE

14. Šikanoval tě někdo prostřednictvím sociálních sítí, přes mobil? ANO NE

15. Byl to spolužák?

- A) Ze třídy
- B) Ze školy
- C) Z jiné školy
- D) Někdo jiný
- E) Nevím kdo to byl

16. Jak jsi na to reagoval/a?

- A) Řekl/a jsem to kamarádovi (kamarádce)
- B) Řekl jsem to učiteli
- C) Řekl jsem to rodičům
- D) Vyřešil/a jsem to sám/a/
- E) Neřešil/a jsem to

17. Vyhrožoval/a nebo ponižoval/a jsi někdy spolužáka prostřednictvím

mobilu, SMS, MMS zpráv, přes e-maily, blogy apod.? ANO NE

18. Byl/a by jsi by ochoten/a poslat nebo sdělit na internetu své osobní informace nebo fotku? ANO NE

19. Zajímají se rodiče o to, co na internetu děláš?

- a) Ano
- b) Ne
- c) Někdy

Děkuji za čas, který jste věnovali při vyplňování dotazníku.

